

Lunds Universitet
Statsvetenskapliga Institutionen

STV 102
HT05

Handledare: Jakob Gustavsson
Antal tecken (utan blanksteg): 70018

SVERIGE OCH ÅLANDSFRÅGAN GENOM ERIK PALMSTIERNAS ÖGON 1914-1921

Bild: Erik Palmstierna: Kammardeputerad 1908-17; Statsråd 1917-20.

Av: Henrik Karlsson och Daniel Mårtensson

Abstract

Denna uppsats analyserar Sveriges agerande i tvistemålet mellan Sverige och Finland kring Ålands statstillhörighet under första världskriget och dettas omedelbara efterbörd. Mer specifikt behandlas frågan om varför Sverige valde att hänskjuta ärendet till internationell skiljedom genom fredskonferensen och sedermera NF – en analys som tar sin utgångspunkt i Erik Palmstiernas upplevelser av skeendet och dennes agerande därefter. Erik Palmstierna var behörigt statsråd i frågan mellan 1917 och 1920 och blir fokus för denna undersökning som tar avstamp i en modifierad form av Jakob Gustavssons modell för utrikespolitiskt beslutsfattande. Denna kombinerar internationella och inrikespolitiska faktorer, vilka postuleras kunna påverka ett förlopp med en kognitiv faktor i en individuell beslutsfattare, sedan det först är genom mänsklig tolkning som ett skeende kan få betydelse och implikationer för en nationell handlingslinje.

Nyckelord: Åland, Erik Palmstierna, utrikespolitiskt beslutsfattande.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	2
1.1 PROBLEMFÖRMULERING.....	2
1.2 SYFTE.....	2
1.3. TEORI.....	2
1.4. METOD.....	3
1.5. MATERIAL.....	4
2. INTERNATIONELLA FAKTORER.....	5
2.1. REALISM	5
2.2. SVERIGES POSITION I DET INTERNATIONELLA SYSTEMET.....	5
2.2.1. "Neutralitetsdoktrinen".....	5
2.2.2. <i>Relativ styrkeutveckling</i>	5
2.3. MAKTPOLITIKEN KRING ÖSTERSJÖN	6
2.3.1. <i>En åländsk uvertyr</i>	6
2.3.2. <i>Åland, Östersjön och maktbalansen</i>	6
2.3.3. <i>Transnationalism, ett svenskt inpass och dess efterbörd</i>	7
2.4. KONKLUSION	9
3. INRIKESPOLITISK KONTEXT.....	10
3.1. TEORI.....	10
3.2. INRIKESPOLITISKT LÄGE.....	10
3.3. VÄRLDSKRIGET OCH DESS EFTERDYNINGAR I SVERIGE	11
3.3.1. <i>Missväxt och livsmedelskris</i>	12
3.4. OPINIONSBLDNING	13
3.4.1. <i>Social Demokraten</i>	13
3.4.2. <i>Stockholmstidningen</i>	14
3.4.3. <i>Aftonbladet</i>	15
3.5. KONKLUSION	16
4. INDIVIDNIVÅ	17
4.1. TEORI.....	17
4.2. ERIK PALMSTIERNNA – UPPVÄXT, LEVNAD OCH KARRIÄR	17
4.3. FUNDAMENTAL VÄRLDSBILD	18
4.4. STRATEGISK VÄRLDSBILD	19
4.5. TAKTISK VÄRLDSBILD.....	21
4.6. KONKLUSION	25
5. BESLUTFATTANDEPROCESSEN.....	26
5.1. GOVERNMENTAL POLITICS.....	26
5.2. PALMSTIERNNA OCH DET SVENSKA REGERINGSKABINETTET	26
5.3. KONKLUSION	28
6. SLUTSATSER.....	29
7. REFERENSFÖRTECKNING	31
7.1. PRIMÄRKÄLLOR	31
7.2. LITTERATUR.....	31

1. Inledning

”Åland är nyckeln till Stockholm”¹ – Detta citat, att hänföra till Napoleon, ägde kanske högre giltighet än någonsin under första världskriget, då Sverige hamnade i världens blickfång i den politiska kris som uppammats av Versaillesfredens oro och NF:s osäkra framtid. Den 24 juni 1921 avgjorde Nationernas Förbund frågan om Ålands statstillhörighet i ett kontroversiellt domslut i Finlands favör med reservationer för neutraliseringen av ögruppen. Beslutet var kontroversiellt och i strid med principen om folkens självbestämmanderätt, men lämnade få spår i hemmadebatten och den politiska granskningen. Detta avser vi bidra till att korrigera.

1.1 Problemformulering

Vi har valt att disponera vår uppsats utefter följande frågeställning:

- Varför valde den svenska regeringen att hänskjuta frågan om Ålands statstillhörighet till internationell skiljedom?

Att vi valt att studera denna episod i svensk politisk historia beror på att detta är en storpolitisk tilldragelse med Sverige i centrum i en tid av krig och oro. Därtill är Ålandsfrågan och dess avgörande ett frappant exempel på hur tvister mellan länder kan lösas på fredlig, diplomatisk väg samtidigt som det är en händelse som tilldragit sig liten uppmärksamhet från forskarsamhället men meriterar desto mer. Härvidlag bör även nämnas att analyserade tid formar premisserna för framtida internationellt samarbete då NF skapas och fick sitt elddop med Ålandsfrågan.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att bidra till och inspirera till framtida forskning kring svensk världskrigspolitik och europeisk konfliktlösning. Därtill önskar vi lämna ett substantiellt bidrag till den ackumulerade kunskapsmängden i Ålandsfrågan.

1.3. Teori

För att underlätta för läsaren i fråga om förståelse, överblick och tydlighet har vi valt att underordna teorierna varje härpå följande kapitel. För internationell kontext har realismen valts som dominerande statsvetenskapliga paradigmen och sedan denna epok i hög grad präglades av internationell anarki. För inrikespolitisk kontext fann vi Joe Hagans artikel *Domestic Political Explanations* ändamålsenlig med sitt breda fokus och inhemska faktorer medan Jerel Rosati varit behjälplig med sin kognitiva infallsvinkel till studiet av individer. Slutligen har vi begagnat oss av Graham Allison's teori *Governmental Politics* för att skildra den svenska beslutsfattandeprocessen.

¹ Rystad, Göran, *The Åland question and the balance of power*, 1995, Lund University Press: Lund, sid. 51.

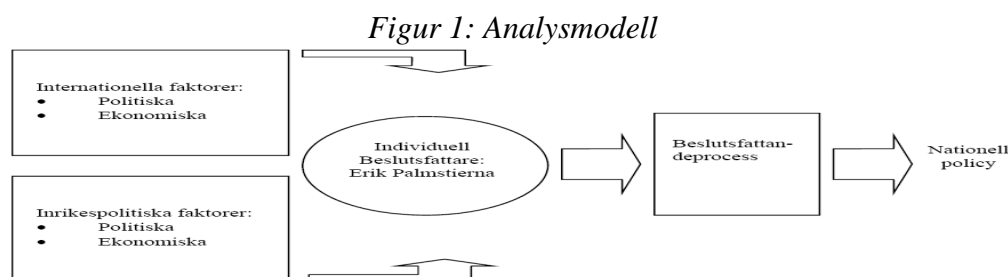
1.4. Metod

Förevarande uppsats bygger på en kvalitativ textanalys. Fördelen med denna form av analys är att helheten i texten framkommer på ett annat sätt än i kvantitativ analys sedan helheten antas vara något mer än dess delar – en helhet som kommer fram genom intensiv närläsning.²

Detta är en utpräglad förklarande fallstudie, vilken ämnar ge ett djup åt analysen som övriga arbetsformer inte kan erbjuda.³ För detta syfte har vi valt att nyttja en teorikonsumerande disposition (se kapitel 1.3.). Här står det enskilda fallet i centrum, uppstöttat av hävdvunnen, etablerad teoribildning på området, med vilkas hjälp vi söker förklara vad som inträffat. Generellt kan sägas att teorikonsumerande studier har lägre förklaringskraft när det gäller möjligheterna att generalisera resultaten (extern validitet). Detta uppvägs dock av det faktum att teorikonsumtionen erbjuder en djuplodande analys med en insikt som svårligen hade kunnat ernås med teoriprövning. Resultatvaliditeten är enligt vårt förmenande hög i denna uppsats då Palmstierna är en god exponent för regeringen och vi systematiskt bearbetat alla av denne utgivna dagböcker (borgar för hög reliabilitet).⁴

Motivanalysen intar en central roll i denna undersökning. *Metodpraktikan* uttrycker reservationer för svårigheterna att kartlägga en individs föreställningar och överväganden. Man framhåller dock att det viktiga härvidlag är att ”överväganden är medvetna och sakrationella för beslutsfattaren själv.”⁵ Även om undermedvetna motiv kan spela en roll, är dagböckerna en ovärderlig resurs för inblick i beslutsfattarens tankevärld då Palmstierna under alla år uppvisar och nedtecknar en öppen hjärtig strukturerad tankekarta.⁶

I det praktiska arbetet har vi valt att strukturera texten kring det ramverk som Jakob Gustavsson presenterar i sin avhandling *The politics of foreign policy change*. Här introduceras en klassificering i internationell kontext, inrikespolitisk kontext och individnivå. De två inledande indelningarna fokuserar på internationella och inhemska faktorer, vilka kan anses ha påverkat beslutet att begära skiljedom. På individnivå införs det kognitiva elementet hos beslutsfattaren som tolkar sin omvärld och intar en ståndpunkt utefter dessa överväganden. Den objektiva verkligheten är irrelevant då det endast är genom en människas tolkande filter de får betydelse.⁷ Vi har valt att modifiera denna modell då vi inte avser att tolka en utrikespolitisk förändring utan enbart ett beslutsfattande.

² Esaiasson, Peter, *Metodpraktikan*, 2003, Norstedts: Stockholm, sid. 233; Bergström, Göran (red.), *Textens mening och makt*, 2000, Studentlitteratur: Lund, sid. 44-46.

³ Esaiasson, Peter, 2003, sid. 35-36.

⁴ Esaiasson, Peter, 2003, sid. 61-64, 40-41; Bergström, Göran (red.), 2000, sid. 34-40.

⁵ Esaiasson, Peter, 2003, sid. 318.

⁶ Esaiasson, Peter, 2003, sid. 317-320.

⁷ Gustavsson, Jakob, *The politics of foreign policy change*, 1998, Studentlitteratur: Lund, sid. 22-25.

1.5. Material

Denna uppsats kommer i materialavseende att indelas i primärkällor och sekundärkällor. För individnivån har vi uteslutande valt att koncentrera oss på primärmaterial i form av Erik Palmstiernas dagböcker, vilka äger en hög tillförlitlighet sedan de inte redigerats utan analyserats i sin ursprungliga form. Dagböckerna är nedtecknande fortlöpande mellan åren 1914-21 och reflekterar således Palmstiernas eidetiska bilder snarare än de fragmentariska reminiscenser som ofta utmärker i efterhand tillkomna memoarer som inte uppfyller samtidighetskriteriet. Palmstiernas memoarer har dock använts för att skildra författarens karriär och konturerna av dennes levnadsbana.

Man bör, då man studerar dagboksmaterial av denna art, ha de källkritiska principerna i åtanke. Detta gäller inte minst det vid denna uppsats högaktuella tendenskriteriet. Härvidlag bör påpekas att vid jämförelser med andra oberoende källor såsom Barros och Rystad ges fog för det förlopp som Palmstierna beskriver, även om jämförelser med sekundärkällor ej bör anses styrka en primärkälla.⁸ Dagböckerna förefaller primärt ha nedtecknats för privat bruk och det faktum att de publicerats först 1952-54 vittnar om att de inte varit avsedda som politiska inlagor, och därför torde ha en hög sanningshalt. Risken är alltid i egna personskildringar att författaren överdriver sin egen betydelse. Av ovan nämnda skäl finner vi dock detta mindre troligt.

Att vi valt att fokusera denna uppsats på Erik Palmstierna beror på att detta är en av den samtida svenska politikens mest erfarna och inflytelserika personligheter med taburetter i två regeringar från 1917-20. Därtill åtnjöt han stor respekt över de ideologiska blockgränserna och ägde ett stort personligt engagemang i just Ålandsfrågan, som han kom att förkroppsliga i Sverige.⁹ Valet föll vidare på Palmstierna sedan alternativet Branting inte hade lika stor del i utrikespolitiken under denna period och alternativet kung Gustav V saknade formella befogenheter att leda riksstyrelsen.

Utöver nämnda primärkällor kommer vi att komplettera med tidningsmaterial för att analysera opinionsläget. Att vi valt tidningarna som medium kan relateras till det faktum att dessa under undersökt period var allena rådande i sitt inflytande över opinionen. I avsaknad av radio och TV genomgick tidningsbranschen en genomgripande modernisering med amerikansk press som förlaga då den gick ifrån refererande till gestaltande journalistik. Korrespondenter spreds över Europa och Nordamerika samtidigt som upplagorna nådde nya rekordhöjder under 1910-talet.¹⁰ Upplaga, politisk färg och spridning har avgjort i valet av *Social Demokraten* (S), *Aftonbladet* (K) och *Stockholms Tidningen* (L) vid tidpunkterna för konungapetitionen (december 1917), flottexpeditionen (februari 1918) och självstyrelselagen (februari 1920).¹¹

⁸ Esaiasson, Peter (red.), 2003, sid. 314.

⁹ http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=279094; Palmstierna, Erik, 1954, sid. 152.

¹⁰ Gustafsson, Karl-Erik, *Den svenska pressens historia*, 2001, Ekerlids förlag: Stockholm, sid. 73-75.

¹¹ Gustafsson, Karl-Erik, 2001, sid. 74-76, 89-90, 94, 99, 118.

2. Internationella faktorer

2.1. Realism

Realismen som perspektiv utgår från antagandet att staten är en monolitisk aktör, vilken ensam styr det politiska skeendet med liten egard för internationella institutioner eller transnationella rörelser. Staten agerar rationellt och nyttomaximerande utifrån en vinstkalkyl baserad på den objektiva uppsättning preferenser den antas ha som enhetlig aktör.

Det realistiska paradigmet presumerar förekomsten av ett anarkiskt internationellt system i så motto att ingen överskuggande auktoritet existerar i nationens intresse. Staterna är suveräna och utlämnade åt sig själva att genom självhjälp klara sin överlevnad, vilket innebär att de alltid förutsätts sträva efter makt och säkerhet. Säkerhet uppnås genom militär rustning, vilket i sin tur är grunden till det internationella säkerhetsdilemmat.¹²

2.2. Sveriges position i det internationella systemet

2.2.1. "Neutralitetsdoktrinen"

Den svenska neutralitetspolitiken kan spåras tillbaka till Karl XIV Johan och dennes balanspolitik, såsom den uttrycktes i ett memorandum av år 1834. I detta hävdade kungen att Sverige ej längre vindicerade de förlorade östliga provinserna och att Sverige-Norge ej önskade bli invecklat i det europeiska brittisk-ryska maktspelet. Emfatiska neutralitetsförklaringar kom att alternera med ett djupare engagemang gentemot framför allt de nordiska grannländerna såsom skedde under skandinavismens glansdagar då Oscar I tog aktiv ställning för Danmark i kriget mot Preussen och Karl XV stod beredd att förlägga trupper till Danmarks beskydd. Neutralitetsdeklarationen från Krimkriget kom i fransk-tyska kriget att gentas och blev därefter successivt ett politiskt imperativ för Sverige som fick se ett fientligt och övermäktigt Tyskland flankera Ryssland i sin mot Sverige kylslagna misstro.

Sveriges position i Europa försvårades allvarligt alltefter 1890-talet då fiendskapen mellan Tyskland och Ryssland placerade Sverige i en konflikthård där ett allt påstridigare Ryssland gjorde framstötningar med krav på militarisering av Åland (se 1.3.1) och Berlin avslög en svensk appell om beskydd i händelse av krig 1910. Svenska försök att reassurera sin säkerhet hos de europeiska stormakterna under 1900-talets första år gjorde att neutraliteten vann liten trovärdighet och komprometterades i ryska ögon. Mot denna bakgrund förefaller det föga förvånande att Sverige inför världskriget proklamerade "mot Tyskland välvillig neutralitet".¹³

2.2.2. Relativ styrkeutveckling

Efterfrågan på svensk järnmalm, stål och trävaror kom mellan 1910 och 1915 att stiga med 60 % - en ökning som framförallt kunde härledas till tillväxtexplosionen i Tyskland, som blev en allt viktigare handelspartner för Sverige. Den tyska

¹² Allison, Graham, *Essence of decision: Explaining the Cuban missile crisis*, 1999, Longman: New York, sid. 26-30; Bengtsson, Rikard, *Perspektiv på världspolitik*, 2001, Studentlitteratur: Lund, sid. 21-23.

¹³ Wahlbäck, Krister, *Den svenska neutralitetens rötter*, 1984, UD: Stockholm, sid. 5-20.

frammarschen till trots bibehöll Storbritannien (Storbritannien upptog 50 % av svensk export 1870) och Frankrike sina framskjutna positioner då dessa länder tillsammans med Tyskland slukade över 60 % av den totala exportvolymen år 1911. När Europa kastades in i världskriget 1914 upplevde svensk industri en blomstringstid med handelsöverskott på 10 % under 1917-18 samtidigt som bristen på viktualier och bränsle blev akut sedan Tyskland engagerat Storbritannien i fullskaligt marint krig och försvårat transporter av tyskt livsmedel till Sverige.

Kriget hade vidare positiva implikationer för den nationella drätselkammaren som kunde se statsskulden närmast elimineras i procentuella tal även om den nominellt steg som en följd av en massiv rustning med extraordinära krigstidsutgifter (för att bevara neutraliteten genomfördes en successiv upprustning och mobilisering av beväringen, landstormen och flottan samtidigt som värnplikstiden utökades till 340 dagar). Samtidigt kunde man påräkna stora framtida intäkter från framförallt Tyskland, vars bankväsende kom att prenumerera på svenska skuldebrev. Med Versaillesfreden och stridigheternas upphörande kom exporten successivt att omdirigeras till ententemakterna med dess stora behov av rekonstruktion av ett krigsgrasserat samhälle innan Sverige försjönk i den värsta kris som drabbat landet under modern tid. Under 1921 sjönk BNP med 5 % och exporten med 15 % samtidigt som missväxten och arbetslösheten bredde ut sig. Bottenläget nåddes under sommaren 1921 och det var i detta läge Ålandsfrågan hänsköts till NF.¹⁴

2.3. Maktpolitiken kring Östersjön

2.3.1. En åländsk uvertyr

Östersjön och Åland hade 1921 länge varit en brännpunkt i stormaktpolitiken. Genom århundradena hade brittisk geopolitik syftat till att upprätthålla en maktbalans i Östersjön för att förebygga uppkomsten av ett stängt innanhav. En grundstöt mot denna strävan hade kommit 1809 när Ryssland kommit i besittning av Finland och kontrollerade hela kustlinjen från Tornio till Memel inklusive Åland – brohuvudet till väst enligt Whitehall. Efter att öarna militariserats av Ryssland och demolerats av en anglofransk kår demilitariserades arkipelagen genom Ålandskonventionen och Parisfördraget efter Krimkriget 1856 (det s.k. Ålandsservitutet). Detta fördrag ansågs städse i samtiden tillgodose Storbritanniens intressen, vilka för tillfället råkade sammanfalla med Sveriges alldenstund de försvagade den ryska positionen i Östersjön. 1871 års tyska enande skakade den nordeuropeiska maktpolitiken i dess grundvalar även om Berlin ännu fram till 1900-talets början uppvisade påfallande undfallenhet och accepterade ryska strävanden att eludera bestämmelserna i Parisfördraget och åter besätta öarna med militär.¹⁵

2.3.2. Åland, Östersjön och maktbalansen

Storbritannien och Frankrike gav under 1915 Ryssland sitt medgivande för uppförande av fortifikationer på Åland, vilket mottogs med stor skepticism i Stockholm ehuru

¹⁴ Larsson, Mats, *En svensk ekonomisk historia 1850-1985*, 1993, SNS: Stockholm, sid. 41-75; Schön, Lennart, *En modern svensk ekonomisk historia*, 2000, SNS: Stockholm, sid. 209-269; Leche, Hakon, *Krigshoten mot Sverige under första världskriget*, 1990, Militärhistorisk tidskrift: Stockholm, sid. 45-52.

¹⁵ Barros, James, *The Aland Islands question*, 1968, Yale University Press: London, sid. 1-52.

Moskva bedyrat deras defensiva karaktär och intentionen att föregripa en tysk ockupation. Detta tilltag resulterade i ett tysk-svenskt närmande då Berlin gjorde upprepade framstötningar mot Stockholm. Den förhärskande tyska uppfattningen 1915 var att öarna hade sin främsta betydelse rent politiskt då de kunde förmå Sverige att engagera sig i kriget mot att landet ersattes med Åland som kompensation då öarna behövdes för Stockholms beskydd.

Svårigheten att nå ett samförstånd inom svenska regeringen ledde till ett försiktigt avslag samtidigt som den östeuropeiska utvecklingen med ryska revolutionen skapade förnyat tyskt tryck från hösten 1917 då general Ludendorff i Berlin äskade att Tyskland skulle ockupera Åland för att därefter överlämna öarna till svenska trupper som ersättning för Sveriges deltagande i kriget på Tysklands sida. Därtill skulle Sverige trappa upp sina järnmalsleveranser till Berlin, vägra att avträda öarna i ett eventuellt krig samt styrka ålänningarnas önskan att tillhöra Sverige i en folkomröstning. Meningsmotsättningar mellan regering och kung Gustav V och dennes gemål Viktoria uppdagades som ett resultat härav när de senare, vilka förespråkade en accept av det tyska anbudet, negligerades av ministären Eden, vilken inskräppte betydelsen av neutraliteten. Dock vann Tyskland ett substantiellt inflytande över öarna sedan man tillmötesgått och framgångsrikt förhandlat för det svenska förslaget om rysk neutralisering av Åland vid Brest-Litovsk 1918 – en fred som hade förändrat maktbalansen och eliminerat Ryssland som överhängande hot mot Stockholm sedan Moskva berövades 33 % av sin befolkning och 75 % av sin industriella kapacitet tillsammans med ansevärd geografiska arealer i Centraleuropa.

Den tyska hegemonin i Östersjön och Europa som följde på denna fred föranledde ententemakterna att engagera sig i regionen som var på väg att bli ett *mare clausum*. De svensk-tyska närmandena liksom ett Åland i tyska händer betraktades av strategiska skäl som oacceptabla i London och Paris. En inslagen ”anti-svensk” politik från London började dock svänga sedan man observerat gryende anti-tyska sentiment i svenska konservativa kretsar. Mot denna bakgrund gjorde man under 1917 bedömningen att ett svenskt Åland med brittisk uppmuntran skulle kollidera med tyska intressen då öarna skulle hamna under neutralitetens hägn och skyddas mot utländsk truppstationering. Oenigheten var dock stor och andra händelser skulle påverka ententens bild av Sverige innan den lämnade sin demarsch 1918.¹⁶

2.3.3. Transnationalism, ett svenskt inpass och dess efterbörd

1917 hade Ålandsrörelsen bildats som en studentsammanslutning i Mariehamn. Med en agenda som förespråkade Ålands återförening med Sverige inlämnade man en masspetition undertecknad av 95 % av befolkningen till den svenske kungen 1917, vilket tros ha varit av avgörande betydelse när regeringen beslutade att sända en flottexpedition till öarna 1918 för att stävja de oroligheter som föregick och ett föregivet ryskt ”terrorvälde”.

En svensk eskader avseglade i februari och evakuerade såväl svenskar på begäran som ryska och finska trupper med den ryske deputerade i Stockholm Vorovskij obemyndigade medgivande (när Moskva och dess invändningar dock avpolletterades bekräftades att Ryssland inte längre var del i Östersjöns maktspel då bolsjevikerna

¹⁶ Jungar, Sune, *Sovjetryssland och ålandsfrågan*, 1986, Åbo Akademi: Åbo, sid. 159-162; Barros, James, 1968, sid. 25-76; Rystad, Göran, 1995, sid. 53-61.

ansågs sakna stadga och organisation för att sätta makt bakom sina krav). Den svenska flottexpeditionen orsakade en utdragen fejd med det nyligen fria Finland, som menade att Sverige sökt annektera Åland för egen räkning och därför utnyttjade sina kontakter med Tyskland, som åter vindicerade hegemoni i Östersjön genom att nu ockupera Åland som stödjepunkt för dess intervention i det finska inbördeskriget mellan röda och vita. Förfarandet betraktades med misstänksamhet i Stockholm, men framförallt i London, där man förvisso fann det gynnsamt att överlåta Åland i svenska händer aktat Finlands sköra självständighet, men var man dock inte var beredd att acceptera en ovillkorlig eftergift utan att Storbritannien fick upprätta strategiska flottbaser i arkipelagen.

Den brittiska regeringen förebrådde Sverige för att man engagerat sig i en fråga som var ett prerogativ för Ålandskonventionens signatärer, men förhöll sig välvilligt mot Sverige, emedan ett svenskt innehav av öarna var konsistent med politiken att hålla Östersjön öppen, förhindra rysk hegemoni och dämpa den tyska maktlystnaden – prioriteringar som kolliderade med de svenska säkerhetsintressena, varför man i Stockholm utarbetade ett memorandum var man tolkade Ålandskonventionen som publik rätt, vilken även mindre stater kunde åberopa snarare än ett stormaktsprivilegium. Således bemyndigade den svenska regeringen sig själv att ingripa mot de ryska fortifikationerna och begagnade sig av bolsjevikregimens trångmål genom att låsa ute Ryssland från alla förhandlingar och säkra sina säkerhetspolitiska intressen innan Moskva växte sig tillräckligt starkt för att åter kunna göra sig gällande i Östersjön (Moskva hade gjort upprepade trevare om Ålandsservitutets avskaffande efter kriget).

Svenska krav på införlivande i Sverige mötte dock allt mindre sympati under 1918 då Storbritannien började plädера för goda svensk-finska relationer för att uppväga det tyska inflytandet samtidigt som Tyskland uppvisade ambivalens och slets mellan strävan att engagera Sverige i kriget och den strategiska betydelsen av ett av Tyskland kontrollerat starkt Finland som bålverk mot kommunismen. Från tyskt håll svängde man i finsk favör då man första halvåret 1918 utarbetade vad som kommit att kallas den tyska Monroedoktrinen för Östersjön. Ett bilateralt avtal slöts med Finland, vilket stipulerade att Tyskland skulle få ett avgörande inflytande över finsk politik såtillvida att landet skulle tillfrågas i utrikesangelägenheter samt ge sitt medgivande till eventuella territorialavträdelser. Parallellt härmed betonade man dock att ett starkt neutralt Sverige låg i Tysklands intresse som motvikt mot det utpräglat pro-brittiska Norge. Den tyska ockupationen av Åland hade skapat upprörda känslor i Sverige, var man icke desto mindre var ställda inför *fait accompli* med en tysk dominans, vilken man näppeligen hade råd att bortse från i förhandlingarna kring öarna. Utan Tysklands stöd tvingades den svenska regeringen falla till föga för finnarnas reträttkrav och drog tillbaka expeditionskåren mot att befästmansverken på Åland demolerades. Detta senare skedde dock först efter att Tyskland framtvungat en svensk försäkran om att öarna aldrig framgent skulle komma att utnyttjas av ententestyrkor – en utfästelse som allvarligt sargade den brittiska flottans position i Östersjön.

Hösten 1918 förde med sig Tysklands militära kollaps på västfronten, varför den tyska Monroedoktrinen övergavs och Sverige förklarade att dess tidigare överenskommelser med Tyskland inte längre ägde laga kraft. Västmakterna involverades åter i frågan då Sverige avsåg att ännu en gång förhöra sig om opinionsläget på Åland under 1919 – ett essentiellt drag då Storbritannien hade gått ur

kriget som Europas oomtvistade stormakt medan Tyskland och Ryssland var stympat. Kravet på folkomröstning om öarnas statstillhörighet väckte anklag i Stockholm, var man kategoriskt avfärdade de brittiska förslagen om delning eller kondominat med öarna under finsk överhöghet men med svensk medverkan för att garantera neutraliteten och den svenska kulturens fortbestånd.

Sverige tryckte istället på hos ententemakterna för stöd för sitt förslag om en folkomröstning samt ersättning för den finska förlusten av Åland med territorium i ryska karelen. Finland som behövde mobilisera stöd med Tysklands fränfalle avsatte den protyska regeringen och lät Mannerheim övervara London och Paris med sympatiskapande åtgärder samtidigt som den svenska regeringen blev allt aggressivare gentemot Finland och hotade med skiljedom om man inte godtog ett bilateralt avtal på svenska villkor. Den svenska självsäkerheten motiverades av den brittiske utrikesministern Lord Curzons uttalade svenskvänlighet samtidigt som Georges Clemenceau i Frankrike gav Sverige sitt ovillkorliga stöd.

Mot denna bakgrund agerade Sverige skyndsamt och hänsköt frågan till fredskonferensen i Paris 1919 – ett drag som skulle ge svenskarna suveräniteten över Åland då en folkomröstning på öarna i juni utfallit med 96 % av rösterna i Sveriges favör. Fredskonferensen lät behandla frågan i en särskilt inrättad Östersjökommission, vilken efter rysk påstridighet intog en förhållande hållning i avvaktan på Moskvas hållning. Kommissionen föreslog en interimistisk lösning med ett demilitariserat och neutraliserat Åland alltmedan den framväxande Sovjetunionen växte sig starkare med maktanspråk i den gamla ryska periferin – en utveckling som betraktades med oro i Storbritannien och Frankrike som beslöt att låta fredskonferensen underlåta att avgöra frågan. Istället beslöt man att låta det nybildade Nationernas Förbund avgöra frågan genom skiljedom.

Under den tid som föregått detta beslut hade dock Europa förändrats. Finland var internationellt stärkt av erkännanden från USA och Storbritannien samtidigt som Mannerheim hade utnyttjat sitt renommé och politiska inflytande för att persvadera politikerna i Paris och London. Den ryska styrkeutvecklingen och Mannerheims pragmatism förmådde Clemenceau att förkasta sina utfästelser till Sverige medan det brittiska utrikesdepartementet var söndrat i frågan. Behovet av att inringa Ryssland och Finlands välvilja med den åländska självstyrelselagen under 1920 resulterade dock i att pro-svenska politiker som Curzon fick ge efter för de pro-finska under ledning av Lord Acton. Finland var inte bara en viktig länk i inringningspolitiken mot Ryssland utan även ett starkt brohuvud för militära operationer mot St. Peterburg och Moskva. När regeringsskiftet i Sverige var ett faktum under 1920 intensifierades kampen för åländsk anslutning till Sverige, men då Gustav V i april skickades till Paris för att mobilisera stöd var det redan för sent.¹⁷

2.4. Konklusion

Sverige genomgick under första världskriget en period av kraftigt ekonomisk tillväxt som gjorde att landet närmade sig de europeiska stormakterna i fråga om levnadsstandard och export. Man upplevde fördelarna av att kunna utnyttja neutraliteten för att sprida handeln på de resursslukande krigförande länderna och kunde rusta sin

¹⁷ Barros, James, 1968, sid. 68-205; Rystad, Göran, 1995, sid. 62.98; Jungar, Sune, 1986, sid. 162-171; Eriksson, Johannes, *Ålandsfrågan 1917-1921*, 1961, Hörsta Förlag: Stockholm, sid. 19-48.

armé i en omfattning som gav landet en internationell polityr och neutraliteten en hög trovärdighet. Neutraliteten blev under första världskriget ett politiskt imperativ som beredde ekonomiska agremanger men som samtidigt hindrade Sverige från intervensera militärt (annat än genom i den humanitära interventionens skrud).

Unilateral aktion hade mer största sannolikhet inneburit dödsstöten för neutraliteten i Europas ögon och då Sverige vid inget tillfälle erhöll emfatiskt stöd från Storbritannien, Tyskland och Frankrike vore denna aktion dömd att misslyckas. Därtill hade det varit förödande för gränsrelationerna till Finland och skulle därmed lämna Sverige med en potentiell fientlig rysskollabortör i öst. De största och enda möjligheten att tillgodose svenska intressen var de facto 1920 att hänskjuta frågan till internationell skiljedom.

3. Inrikespolitisk kontext

3.1. Teori

För att förklara hur det inrikespolitiska läget har påverkat det utrikespolitiska, använder vi oss av Joe Hagens artikel *Domestic Political Explanations in the Analysis of Foreign Policy*. Är landet demokratiskt eller odemokratiskt, får detta konsekvenser för hur landet förhåller sig utrikespolitiskt. Den politiska oppositionen inom landet och andra viktiga institutionella faktorer såsom militären, lagstiftningen, regionala aktörer och styrande partier har även dessa stor betydelse för hur utrikespolitiken sköts. För att få igenom utrikespolitiska beslut behöver regeringarna oftast vinna stöd på hemmaplan och bland andra politiska partier för att kunna få igenom förslagen. Ingen enskild politisk grupp kontrollerar hela den politiska processen och ett beslut kräver en överenskommelse mellan flera olika fraktioner. Därför är koalitioner bland politiska partier dominerande i politiska analyser av västdemokratier. Utrikespolitiken kan även vara ett sätt för politiska ledare att sitta längre vid makten, såsom tros ha varit fallet under första världskriget. Politiska ledare kan även spela på olika inrikespolitiska faktorer för att dra uppmärksamheten från inrikesproblem och istället ena folket mot ett eventuellt krig.¹⁸

3.2. Inrikespolitiskt läge

Karl Staaff avgick som statsminister 1914. Orsaken till detta var det berömda borggårdstalet som Gustav V höll i samband med ett så kallat bondetåg till Stockholm där man samlades på borggården för att försäkra konungen sin trohet och vilja att offra sig för försvaret av riket. Borggårdskrisen handlade om att Staaff ville skära ner på försvaret och han tillsatte kommissioner som hade till uppgift att se över finansiering, övningstid, besparingar och om man skulle satsa på flottan eller armén. Dessa åsikter uttryckte Staaff i ett tal i Karlskrona. Protesterna lät inte vänta på sig och de som var emot en nedskärning av försvaret genomförde en utomparlamentarisk aktion. Därav borggårdskrisen. Det som gjorde Gustav V:s tal till en kris var att han med detta gick emot statsminister Staaff utan att ha rådfrågat denne. Med sitt tal gick han emot sin lagliga rådgivare och när Gustav V använde sig av uttrycken ”min armé och min flotta”¹⁹ kränkte han de parlamentariska principerna.

¹⁸ Hagan, J D, *Domestic Political Explanations in the Analysis of Foreign Policy*, 1995 sid. 117-138

¹⁹ Norborg, Lars-Arne, *Sveriges historia under 1800 och 1900-talen*, 1993, Liber: Stockholm, sid. 180.

Första kammarens ledare Ernst Trygger som var en av dem som stödde kungen och ville se Staaffs avgång och erbjöd sig att bilda ny regering om så behövdes. Hjalmar Branting var en av dem som kritiserade kungens tal och då han i spetsen för ett arbetartåg uppvaktade kanslihuset där han bland annat uttryckte sig med att:

det svenska folket aldrig kommer att böja sig under anspråken från en personlig kungamakt²⁰

När konungen inte kunde ge Staaff några garantier på att han i framtiden inte skulle ge några politiska uttalanden som gick emot Staaffs åsikter avgick han. Gustav V förklarade sig med att han ”ej ville beröva sig rätten att fritt meddela sig med Sveriges folk”²¹

Det blev ej Trygger som fick bilda ny regering utan istället gick uppgiften till Arvid Lindman som tillsatte Hjalmar Hammarskjöld som ny statsminister. Hammarskjöld var kungavänlig och motarbetade vänstersidans parlamentariska krav. Den nya regeringen arbetade fram en ny försvarsproposition med förlängd övningstid och ökad vinterutbildning – ett förslag som överraskande nog accepterades i riksdagen. En viktig faktor till detta var att första världskriget just brutit ut och att svenskarna trots sin neutralitet var rädda för ett ryskt angrepp.²²

3.3. Världskriget och dess efterdyningar i Sverige

Det blev Hjalmar Hammarskjöld med sin partipolitiskt obundna men konservativa regering som fick till uppgift att lotsa Sverige igenom världskriget med bevarad neutralitet. Hammarskjölds tid som statsminister 1914-1917 präglades av ett temporärt nederlag för parlamentarismen och krishushållningen med livsmedels- och råvarubrist. De andra partierna gick på regeringens linje för att hålla samman och ena Sverige under världskriget med den så kallade borgfreden. Borgfreden handlade bland annat om att Staaff och det liberala partiet offrade sin uppfattning om försvaret och lät regeringen få igenom sina beslut.

Denna fick dock ett abrupt slut när socialdemokraterna 1916 istället för att hålla ihop regeringen började inleda en hård kritik av regeringens försörjningspolitik. Ju värre livsmedelskrisen blev, desto större blev kritiken mot regeringen och Hammarskjöld tvingades avgå under våren 1917 och ersattes av en moderat högerregering med Carl Swartz som statsminister.

Ryska revolutionen i mars 1917 fick konsekvenser även i Sverige. Plundringarna av livsmedel och demonstrationerna i städerna förestavades ej bara av hunger utan hade även politiska motiv bara. Bolsjevismen framträdde som ett alternativ till demokratin, men lyckades aldrig få riktigt fäste i Sverige. Missnöjet med högerstyret var dock stort och i andrakammarvalet på hösten 1917 led den moderata högerregeringen ett kraftigt nederlag och tvingades demissionera. Förlusten berodde delvis på att högerregeringen var Tysklandsvänlig medan liberalerna och socialdemokraterna som vann valet och

²⁰ Zweigbegk, Otto, , *Svensk politik 1905-1929*, Albert Bonniers Förlag: Stockholm, 1929, sid. 116.

²¹ Zweigbergk, Otto, 1929, sid. 117.

²² Zweigbergk, Otto, 1929, sid. 102-126; Andersson, Lars I., *Sveriges historia under 1800 och 1900-talen*, 2003, Liber: Stockholm, sid. 109-113; Thulstrup, Åke, *Svensk politik 1905-1939*, 1968, Albert Bonniers Förlag: Stockholm, sid. 67-75; Norborg, Lars-Arne, 1993, sid. 79-81.

bildade en vänsterregering var mer ententevänligt inställda. Att Ryssland härjades av inbördeskrig och hade dragit sig ur kriget gjorde det lättare för det svenska folket att acceptera att regeringen vände sig mer åt de demokratiska ententemakterna håll.

Ny statsminister blev Nils Edén. Denna regerings största inrikespolitiska insats blev genomförandet av lika och allmän politisk och kommunal rösträtt. Denna författningsrevision som innebar ett slutgiltigt demokratiskt genombrott i Sverige skedde över en period så att den kommunala rösträtten omskapades på 1918 års urtima riksdag och den politiska vid 1919 och 1921 års lagtima riksdag. Detta innebar att män och kvinnor hade lika rösträtt till andra kammaren och att den 40 gradiga skalan slopades så att alla fick en röst var.

Parlamentarismen vann en stor seger när Gustav V lovade att i framtiden inte gå emot regeringen och Edén och föra en politik vid sidan om sin lagliga rådgivare. Under Edéns regeringstid blev klasskampen allt tydligare inom de svenska partierna. Tidigare hade det handlat om skiljelinjen vänster-höger, men nu blev motsättningarna istället socialister-borgliga.

Hjalmar Branting blev vid valet 1920 statsminister för den första helt socialdemokratiska regeringen i Sverige och i världen, men det var en minoritetsregering som tvingades kompromissa med andra partier för att få igenom sina förslag. När detta inte lyckades, såg inte Branting något annat val än att träda tillbaka. Då det i detta läget verkade omöjligt att tillsätta en ny regering gav kungen landshövdingen Louis De Geer uppdrag att bilda en opolitisk fackmannaregering med syfte att förvalta styrelsen över landet. Denna regering satt fram till hösten 1921 då Branting bildade sin andra regering.²³

3.3.1. Missväxt och livsmedelskris

Sverige skaffade sig under första världskriget med sin Tysklandsvänliga politik ett överhängande problem vilket var att Storbritannien införde en handelsblockad av varor till Sverige. Upprinnelsen till detta var att regeringen med Hammarskjöld i spetsen under 1916 skärpte sin handelspolitiska hållning gentemot ententemakterna genom en så kallad krigshandelslag som gjorde det straffbart för svenska importörer att träffa avtal som inskränkte import- och exportfriheten. Storbritannien som ansåg sig diskriminerat av denna lag protesterade och tillgrep handelspolitiska motåtgärder. Sverige svarade med att minera Kogrundsgräven vilket är den svenska delen av Öresund och gjorde därmed Östersjön till ett stängt hav. Blott en liten passage lämnades fri från minor men denna passage fick endast användas av svenska och andra neutrala länders fartyg destinerade till svenska hamnar. Detta hade en tydlig Tysklandsvänlig riktning för brittiska ubåtar stängdes ute på grund av mineringen. Dessa åtgärder från den svenska regeringen gav bakslag när skörden slog fel 1916 och en akut livsmedelsbrist hotade Sverige. Den brittiska blockaden av varor till Sverige gjorde att priset på varor i Sverige steg drastiskt och man införde ransonering på olika varor.

På hösten 1916 var det socker och i början av 1917 infördes även ransonering på brödsäd, bröd och mjöl. Hammarskjöld hade ett stort ansvar och blev i folkmun kallad "Hungerskjöld". Oppositionen gick till samlad attack mot Hammarskjöld och regeringen 1917 och denne gjordes ansvarig för varubristen. Livsmedelskrisen blev ett

²³ Andersson, Lars I., 2003, sid. 109-113; Thulstrup, Åke, 1968, sid. 74-113; Norborg, Lars-Arne, 1993, sid 178-183.

allt större hot mot Sverige då det visade sig att brödransonerna inte skulle komma att räcka året ut. Bristen på potatis förvärrade situationen och konsekvensen blev att priset på potatis drevs uppåt och försvann nästan helt från den öppna marknaden. Istället såldes det illegalt till de allra rikaste. Detta orsakade både demonstrationer och upplopp i de större städerna i Sverige då massorna stormade och plundrade livsmedelsbutiker i jakten på mat. Orsakerna till demonstrationerna och kravallerna hade dock inte bara med bristen på livsmedel att göra (se 3.2.).

Kriget medförde ett enormt uppsving inom industrin i Sverige. De krigförande länderna var tvungna att ersätta en del av sin inhemska produktion med import från de neutrala staterna. Detta medförde att den förväntade arbetslösheten som befarades bryta ut efter krigsutbrottet aldrig uppkom. På grund av att importen begränsades under kriget var svenska industrier tvungna att framställa tidigare importvaror exempelvis textilvaror och skor. Detta gav kortsiktiga vinster, men efter kriget då importen öppnades upp igen översteg produktionen efterfrågan och många nystartade industrier tvingades slå igen. Kriget medförde även en ökad inflation och reallönerna sjönk till nivåer från 1870-tal. Regeringens handelspolitik, blockaden av varor från Storbritannien och missväxterna gjorde att priserna på livsmedel ökade kraftigt, vilket medförde att bönderna upplevde en högkonjunktur. Detta orsakade konflikter mellan producenter och konsumenter i Sverige. Ransoneringen av varor i Sverige fungerade även det väldigt bristfälligt på grund av brist på tidigare erfarenhet.

1917 tillträdde Nils Edén som statsminister och hans främsta uppgift blev att lösa de viktiga livsmedelsfrågorna, vilket skedde med blandade resultat. Bränsleförsörjningen sjönk på grund av minskad export av stenkol från Tyskland. Inte förrän 1918 lyckades regeringen få tillstånd ett handelsavtal med ententemakterna vilket resulterade i att den akuta livsmedelskrisen löstes.²⁴

3.4. Opinionsbildning

3.4.1. Social Demokraten

I februari 1918 skriver *Social Demokraten* att medlemmar av den åländska deputationen håller tal för det svenska folkförbundet. Den åländska deputationen åsyftar att det åländska folket alltid önskat att åter få införlivas med Sverige och att befolkningen på Åland är ett svenskt folk med svenska seder och svenskt lynne. Under mötet talar även professor Pontus Fahlbeck som anser att så länge Ålandsfrågan var förenat med någon art av erövring var det många i Sverige som ej var intresserade av Åland för de då skulle riskera att gå i krig. Däremot är nu fallet att ålänningarna har röstat om att de vill införlivas med Sverige och om vi svenskar då icke stödde ett införlivande skulle vi gå rakt emot folkets självbestämmerätt.²⁵

Social Demokraten talar väl om Tyskland som vid Brest-Litovsk upptagit Ålandsfrågan med ryssarna utifrån svensk synvinkel. Detta ska ses med en smula ironi då man i ledaren från samma dag ställer sig frågande huruvida Tyskland vet vad

²⁴ Andersson, Lars I., 2003, sid. 113-118; Thulstrup, Åke, 1968, sid. 81-101; Norborg, Lars-Arne, 1993, sid. 181-183, 258-259.

²⁵ Social Demokraten, 1918.02.07, sid. 4

Sveriges intresse är och varför man från tysk sida ej ville ha svenska representanter på plats.²⁶

Vidare rapporterar tidningen spaltmetrar under februari månad hur den ryska militären på Åland härjar, plundrar och mördar hejvilt och att panik utbrutit bland den åländska befolkningen. Sverige hade dessutom skickat en hjälpexpedition till Åland för att hjälpa befolkningen och förmå de ryska soldaterna att avstå från våldsamheter. Den svenska expeditionen fungerade som medlare mellan ryska trupper och en finländsk skyddskår som stred på Åland och förmådde bägge parterna att lämna Åland. Istället tas skyddet av Ålands befolkning över av Sverige som skickat en svensk styrka på medgivande av den ryska militärstyrkans värkställande utskott.²⁷

I januari 1920 publiceras ett brev i tidningen från deras Helsingforskorrespondent där han skriver om att ålänningarnas rätt till självbestämelse röstats ner i den finska kongressen. Detta kommer att leda till svårigheter när det gäller att på diplomatisk väg mellan Sverige och Finland kunna lösa Ålandsfrågan. Vidare rapporteras om kritiken mot den svenska hjälpexpeditionen till Åland 1918 som tolkades som en bestående svensk ockupation av Åland.²⁸

Social Demokraten var för att Åland skulle införlivas med Sverige, men håller sig ganska neutral i förhållande till tyska, ryska och finska intressen på Åland. Tidningen är försiktig i sina uttalanden och verkar ej vilja stöta sig med någon. En klar tendens finns till förmån för svensk-finsk uppgörelse då det ses som en angelägenhet mellan dessa.

3.4.2. Stockholmstidningen

Stockholmstidningen är även de för att Åland ska få, om befolkningen på Åland så önskar, tillhöra Sverige. Skälen till detta är bland annat att Finland som en fri och självständig stat ej kan hindra Åland att bli svenskt igen när de själva gör anspråk på att bli självständigt från Ryssland.²⁹

Den 24 december 1917 skriver en svensk finländare, som skribenten kallar sig, en debattartikel om huruvida Åland ska tillhöra Sverige eller Finland. Det är av hans mening att denna fråga borde få avgöras genom en folkomröstning av ålänningarna själva och ingen annan. Det är Ålandsbefolkningen önskemål att få tillhöra Sverige och då bör detta önskemål uppfyllas. Det som enligt skribenten är det största problemet för ett införlivande till Sverige är att Ryssland också vill se Åland i sina ägor. Finlands rättsanspråk i Ålandsfrågan har det knapp talats om före den ryska revolutionen och 1917 års idéers genombrott. Dock ska man ej glömma Finlands anspråk på att Åland ska tillhöra Finland och ingen annan.³⁰

Tidningen anser att Ålandsfrågan inte bara ska ses från en svensk och en åländsk synvinkel utan publicerar även en artikel ur finländsk synvinkel. Enligt en finsk lantdagsrepresentant har den åländska befolkningen alltid känt sig som svenskar och kommer så att göra för all framtid. Den har aldrig givit upp tanken att en dag få återförenas med Sverige. Att sedan Åland sedan nio år tillbaks har blivit befäst av ryska trupper och att krigsåren som drabbat Åland tyngre än någon annan del av Finland gör

²⁶ Social Demokraten, 1918.02.08, sid. 2, 4

²⁷ Social Demokraten, 1918.02.14, sid. 1, 1918.02.15, sid. 1, 4, 1918.02.18, sid. 1, 1918.02.19, sid. 1, 1918.02.23, sid. 5, 1918.02.26, sid. 1

²⁸ Social Demokraten, 1920.01.13, sid. 4

²⁹ Stockholmstidningen, 1917.12.12, sid. 5

³⁰ Stockholmstidningen, 1917.12.24, sid. 7

att ett återförenade med Sverige ses som oerhört positivt av ålänningarna. Han anser att från ett svenskt perspektiv kan det bara vara av godo att införliva Åland till Sverige då svenskarna ej behöver vara oroliga för att ett annat land ska befästa Åland och därmed hota Sveriges säkerhet.³¹

Under februari 1920 försvinner dock Ålandsfrågan successivt ur tidningen. Nationernas Förbund ges stort intresse och man betonar dess roll i händelse av misslyckade förhandlingar över Åland. Om NF skriver man:

Denna fråga, som den nu åter samlade riksdagen måste taga ställning till, överskuggar genom sin vikt och sina konsekvenser allt annat, vad det än var må, som under de nu följande månaderna kommer, under våra statsmaktens behandling. Sveriges folk har i mannaminne ej ställts inför en mera prövande angelägenhet. Kunde man våga hoppas på, att stridigheterna om vad ringare är under tiden avdämpades och nationen under gemensamt ansvarsmedvetande samlades i sin ödesstund, så vore därmed i alla händelser ett för framtiden löftesrikt prov givet av de sunda insikternas makt i vårt folk.³²

Även *Stockholms-tidningen* är för ett svenskt Åland, men man sätter stor tilltro till Nationernas Förbund och den svenska neutraliteten. Sverige bör ej intervensera Åland utan bör lösa detta med diplomatiska medel.

3.4.3. Aftonbladet

5 december, 1917 beklagar sig tidningen om att den ryska soldaten sugit ut det finska landet på råvaror och inte minst då det svensktalande Åland, som lidit ett hårt år i och med missväxt och svårigheterna att få förnödenheter skeppade till sig.³³

Aftonbladet är för en anslutning av Åland till Sverige. Detta märks tydligt i ledaren från 8 december, 1917. Professor Westman uttalar sig där om att Sverige inte kan, om vi vill tillvarataga våra egna intressen, vänta på att fredsförhandlingar ska börja eller att en separatöverläggning som dock anses vara osannolik mellan Tyskland och Ryssland ska behandla ärendet. I detta fall anser Westman att Sverige är alldeles för sent ute för att vi då helt enkelt kan avvisas som ovidkommande part. En snabb handling och att regeringen även har stöd av en stark folkmening är av största betydelse.

Från fortsättningen av föredraget må här i övrigt framhållas det bestämda betonet av att Sverige ej kan, om det vill tillvarataga egna intressen, gå den från vissa håll anbefallda vägen att helt enkelt överlämna Ålandsfrågans lösning i finska händer. Man känner ju intet om den väg utvecklingen kan taga vare sig i Finland eller i Ryssland; hotet från ett befäst Åland kan endast borttagas genom positiv insats av svensk politik.³⁴

I en insändare från Otto M. Höglund i *Aftonbladet* 16 december, 1917 skriver denne att det från finskt håll har framkastats att Finland och Sverige skulle komma att göra ett

³¹ Stockholmstidningen, 1917.12.28, sid. 1

³² Stockholmstidningen, 1920.01.12, sid. 2

³³ Aftonbladet, 1917.12.05, sid. 2

³⁴ Aftonbladet, 1917.12.08, sid. 2

byte där Åland tillfaller Sverige och den svenska Tornådalen tillfaller Finland. Detta anser Höglund låter förkastligt i den bemärkelsen att Tornådalen ska förbli svenskt men att Åland med sin svenska befolkning och med sin vilja att tillhöra Sverige dock borde bli svenskt.³⁵

Den 6 februari 1918 firades Ålands dag i Stockholm. Det är tydligt vad *Aftonbladet* anser om Ålandsfrågan och Finland.

Låt oss då, om möjligt, höger och vänster i detta land, regering och folk, små och stora, samlas om det programmet, som fått sitt i stenstil präglade uttryck i orden: Finland fritt och Åland svenskt. Många svenskar vilja att Sverige skulle ge liv och blod för det målet. Man vägrar. Må man då åtminstone enas uti att icke hindra dem som frivilligt vilja offra liv eller ägodelar från att lämna sin gäld och låta fosterlandet bärga skörden.³⁶

Den 13 februari 1918 hårdnar läget på Åland och *Aftonbladet* rapporterar om att den åländska befolkningen vädjar till Sverige om ett effektivt skydd mot ryssarna som enligt *Aftonbladet* plundrar böndernas livsmedelsförråd. Ett livsmedelsförråd som beräknas räcka till mars och om det inte sker något snarast kan detta leda till en massaker på den åländska befolkningen som ej har några vapen att försvara sig med.³⁷

Aftonbladets ställning är att Åland ska bli svenskt och att Sverige borde ha hjälpt Finland att bli fritt från Ryssland. Man är i sin ställning ganska ryssfientlig och kallar ryssarna för primitiva och ett hot mot Sverige.

3.5. Konklusion

Vid 1914 års borggårdskris gick kungen emot statsministern Staaff och fick denne att avgå när han inte kunde förmå kungen att samarbeta. Detta blev ett temporärt nederlag för parlamentarismen i Sverige. När Världskriget bröt ut några månader senare påvisade Sverige sin neutralitet och höll sig militärt utanför kriget. Dock exporterades i stor utsträckning järnmalm och andra viktiga råvaror till Tyskland vilket Storbritannien starkt ifrågasatte. Storbritannien förde på grund av detta en handelsblockad mot Sverige. När Sverige drabbades av missväxt, förvärrade handelsblockaden situationen i landet. Tyskvänligheten tros ligga bakom den brittiska blockaden av varor till Sverige och detta skapade ett djupt missnöje hos den svenska befolkningen. Livsmedelskrisen påvisade svenskt beroende av stormakterna och uteslöt krigföring i närområdet. Regeringens utrikespolitik fick därmed stora konsekvenser på hemmaplan och detta blev deras fall. Detta var dock en vanlig företeelse i svensk politik och alla regeringar i Sverige mellan 1914-1921 avgick i förtid, varför ett incitament fanns i Ålandsfrågan för att kunna bibehålla personlig makt. Sverige behövde något som enade nationen och ett införlivande av Åland till Sverige var en utrikespolitisk fråga som enade folket i Sverige. När Ålandsfrågan kom på tal i större bemärkelse under och efter kriget, var opinionen i Sverige starkt för ett införlivande av ögruppen. Majoriteten ville dock att införlivandet skulle ske på fredlig och diplomatisk väg och inte genom en intervention i ögruppen så att Sverige skulle komma i konflikt med Finland och Ryssland.

³⁵ *Aftonbladet*, 1917.12.16, sid. 4

³⁶ *Aftonbladet*, 1918.02.07, sid. 2

³⁷ *Aftonbladet*, 1918.02.13, sid. 4

4. Individnivå

4.1. Teori

Jacob Gustavsson skriver i sin avhandling att det vid utrikespolitiskt beslutsfattande ej är den objektiva verkligheten som räknas utan snarare hur denna uppfattas och reageras på av individuella beslutsfattare. Såsom Jerel Rosati stipulerar i sin text *A cognitive approach to the study of foreign policy* att en individs uppfattningar kan vara mer eller mindre medveten och att det är den världsbild (*belief system*) en beslutsfattare besitter som är avgörande för ett visst agerande. Då världsbilder organiserar tankevärldar postuleras att motstridig information tolkas på ett sätt som harmonierar med ingrodda föreställningar. Kognitiv teori menar att individen har en uppsättning föreställningar som organiseras i en hierarki. Alexander George föreslår distinktionen mellan filosofiska och instrumentella föreställningar. Nära relaterad är indelningen i fundamentala strategiska och taktiska antaganden, av vilka de mest stabila anses ligga högre upp i hierarkin.³⁸

4.2. Erik Palmstierna – Uppväxt, levnad och karriär

Erik Palmstierna föddes 1877 i ett välbärgat, prominent politikerhem i Stockholm. Redan vid 12 års ålder blev han värvad till flottan då hans fader ansåg detta vara av godo för hans karaktär. Palmstierna beskrev själv sin far som fridsam men dominant och tillfrågades aldrig om vägvalen i sin karriär. Mamman var kärleksfull och uppfostrade honom med en stark plikt känsla. Palmstiernas fylldes snabbt av förakt för flottan där unga pojkar trycktes in i hängkojer. Det råa talet, sjösjukan, pennalismen och nedbrytningen av de individuella karaktärerna gjorde att han tidigt fylldes av avsmak av den militära auktoriteten.

Något som påverkade Palmstierna under hela hans levnad var det faktum att han tidigt influerades av sin mors religiösa väckelse arrangemang och genom sin kristenhet blev utstött från flottan (med tiden även från sin familj som representant för arbetarpartiet). Han försakade militärlivets nöjen till förmån för kyrkoväsendet - något som enligt honom själv ”stålsatte sinnet”³⁹ och inbjöd till risken att stå ensam utan påverkan av grin och spe. 1897 lämnade Palmstierna flottan och inriktade sig på arbetandet för de behövande i jakt på en ny livsmission. Genom sitt arrangemang i nykterhetsrörelsen, fattigvården och KFUM fick han en bild av samhället underifrån och berördes av de fattigas situation.

Inriktad på de sociala frågorna invaldes han 1906 till Karlskronas stadsfullmäktige och klippte därmed de sista banden med flottan. 1908 invaldes han i riksdagens andra kammare som liberal men övergick 1910 till socialdemokraterna sedan han övertygats om att detta parti bättre kunde ta till vara på hans ideologiska övertygelse och strävan. I detta nämnda parti gjorde han snabbt karriär men kom snabbt att finna sig i konflikt med partiets vänsterfalang. Sin första taburet fick han 1917 då han utsågs till sjöförsvarsminister i Edéns liberal-socialdemokratiska regering, vilken kom att bestå till 1920 då Palmstierna tog över som utrikesminister efter Johannes Hellner. Från 1920

³⁸ Gustavsson, Jakob, 1998, sid. 23-24; Rosati, Jerel, *A cognitive approach to the study of foreign policy*, 1995, sid. 60-64; Holsti, K., *Explanations of foreign policy*, 1995b, sid 273.

³⁹ Palmstierna, Erik, *Ett brytningsskede*, 1951, Tiden: Stockholm, sid. 14.

verkade Palmstierna som envoyé i London, där han dog 1959 utan att efterlämna någon familj.⁴⁰

4.3. Fundamental världsbild

På denna nivå av värdesystemet återfinns grundläggande värderingar och uppfattningar om världen och politiken.

Palmstierna var uppväxt i ett utpräglat konservativt hem, vilket kombinerat med rådande omständigheter under 1800 talets slut bidrog till att forma en föreställning om maktkampen som stormakts rivalitet, men är samtidigt en idé om internationellt samarbete och nedrustning.⁴¹ På tidigt stadium märks Palmstiernas misstro mot det militära skiktet, vilket han beskriver som ”alldeles yrt och utom sig”.⁴² Förhållandet illustreras vidare av nedanstående citat:

Nu skymtar alldeles tydligt i Sverige den fara, vilken Tyskland erfarit med Zabern och England med Ulstern, nämligen att yrkesmilitären under den väpnade freden ökas i sådant antal och får en sådan betydelse, att den blir istånd att tillvälla sig ett obehörigt inflytande i samhället, till gagn för reaktionen.⁴³

Vi får aldrig fred eller ren religiositet i världen, förrän militärer och präster avskaffas.⁴⁴

Palmstiernas hätska anti-militära ståndpunkt kan relateras inte enkom till de erfarenheter han gjort under värnpliktstiden i flottan utan även till det faktum att han växt upp under Europas nödår och sett svälten och misären som drivit människor på flykt till Amerika. Därtill kom att han under första världskriget fick uppleva en kraftig livsmedelsbrist i Sverige. I oktober 1914 anklagar Palmstierna militären för att tillskansa sig ekonomiska anslag om 70 miljoner kronor, vilka borde ha gått till befolkningens undfägnad.⁴⁵

Sveriges väg till säkerhet är genom ett fullskaligt internationellt samarbete. Palmstiernas hållning till internationellt samarbete är positivt men han anser att ett framtida förbund inte kan anses fylla sin uppgift, förrän det fått en viss universell karaktär och alla europeiska stater gått med.⁴⁶

Palmstiernas ideologi är att han har en stark tro på den internationella rätt och individens rätt, vilken han vikt sitt liv åt ”oavsett hur mödosamma konsekvenser det får för hans person”.⁴⁷ Han anser att det är av vikt att betrygga det demokratisktparlamentariska styrelsesättet och menar att Europas autokratier och bördsinstitutioner lever på övertid. Palmstierna tror på nationell politisk konsensus som kungsvägen till säkerhet för små stater. I sin tilltro till folkets breda lager menar han att folkviljan kommer att föra en balanserad och sund politik som inte äventyrar den internationella suveräniteten. Ett led i att uppnå detta blir den djupt rotade föreställningen att alla människor är lika mycket

⁴⁰ Palmstierna, Erik, 1951, sid. 9-81.

⁴¹ Palmstierna, Erik, *Orostid 1*, 1952, Tiden: Stockholm, 1915.05.24, 1917.04.05.

⁴² Palmstierna, Erik, 1952, 1914.04.18.

⁴³ Palmstierna, Erik, 1952, 1914.04.15.

⁴⁴ Palmstierna, Erik, 1952, 1914.08.10.

⁴⁵ Palmstierna, Erik, 1952, 1914.10.08.

⁴⁶ Palmstierna, Erik, 1953, sid. 31.

⁴⁷ Palmstierna, Erik, 1952, 1916.02.07.

värda. Dessa ideals motbild blir således Palmstiernas den splittring han bevittnat i svensk inrikespolitik alltsedan han börjat föra dagbok 1914 där svaga koalitionsregeringar avlöst varandra. Palmstierna ser vidare kontinuitet och stabilitet som nyckeln till framgångsrik ekonomisk utveckling.⁴⁸

4.4. Strategisk världsbild

På denna mellannivå, den strategiska, återfinns ideologiska övertygelser, vilka översatts till generella handlingslinjer för den nationella politiken.

Palmstierna kom som statsråd att verka för neutralitet som ett övergripande mål för svensk politik. Redan under 1914 deklarerar Palmstierna att han ämnar hålla neutralitetsdoktrinen trogen och hålla Sverige utanför kriget till varje pris.⁴⁹

Kritiken mot Hjalmar Hammarskjölds tyskvänliga regering är bitande och anses fördärvlig för det nationella intresset då den komprometterar den svenska neutraliteten i ententens ögon.⁵⁰ Särskilt klandrades Hammarskjöld för att vid upprepade tillfällen ha medgivit eftergifter till Berlin och låtit den kejserliga flottan minera svenska farvatten – ett agerande som anses fördärvligt för Sverige då den gett tyskar tillträde till landet och låtit dessa piska upp folkstämningen för att inveckla landet i kriget.⁵¹ 1916 ger han sin syn på förhållandet när Hammarskjöld bistått den tyska mineringen:

Regeringens minering av Kogrundsgränsen har kompletterat den tyska spärrningen och gjort Östersjön till ett tyskt mare clausum. Ententen gör föreställningen att vi därmed brutit traktatsklausulen om mest gynnad nation och gått Tysklands ärenden.⁵²

Utmaningarna mot neutralitetspolitiken sägs dock inte enbart komma från högerhåll och Palmstierna fick tidigt ikläda sig rollen som medlare även inom sitt eget parti, var han själv och statsminister Edén utmärkte sig som neutralitetsvaktare medan Hjalmar Branting ofta förebråddes för sin utpräglade ententeinklination.⁵³

Neutraliteten för Sverige är för Palmstierna intimt förknippad med Östersjöns neutralisering och enkannerligen Ålands. Som kammardeputerad och sjöförsvarsminister lät han tidigt förstå att landets säkerhet var avhängig möjligheten att säkra Mälarens inlopp:

Man vägrar förstå, att Sveriges intresse påkallar, att varken Tyskland eller Ryssland anlägga fästningsverk på Åland, och att den tyska faran i Östersjön numer är minst lika stor som den ryska. Skulle Tyskland få sätta sig fast på Åland, vore detta en minst lika stor fara för oss, som om någon annan gjorde det.⁵⁴

Emfas tillkommer då han 1917 ger sin syn på öarnas betydelse för den svenska säkerheten och värdet av att med diplomatiska medlen verka för arkipelagens neutralisering:

⁴⁸ Palmstierna, Erik, 1952, 1914.04.15; 1915.09.08.

⁴⁹ Palmstierna, Erik, 1954, sid.215-216.

⁵⁰ Palmstierna, Erik, 1952, 1914.08.14.

⁵¹ Palmstierna, Erik, 1952, 1914.08.12, 1914. 12.11, 1915.09.26.

⁵² Palmstierna, Erik, 1952, 1915.08.13.

⁵³ Palmstierna, Erik, 1952, 1915.09.10.

⁵⁴ Palmstierna, Erik, 1952, 1916.05.03.

Ögruppens befintlighet och dess nära läge utgör det hotande momentet, ty den kan användas såsom en utfallspport; vare sig vi efter en tysk seger över de brittiska stridskrafterna mottog ön eller redan nu undersökte Englands uppfattning om en svensk ockupation, måste ententens misshag väckas. Ett ockuperande av Åland under ett krig med växlande krigssituationer kunde bringa oss i ett läge, som oundvikligt droge oss själva ut i kriget.⁵⁵

Liknande synpunkter framkommer under februari 1919 då Palmstierna framhåller neutraliseringen som ett imperativ för att stävja engelska och ryska hegemonianspråk i Östersjön.⁵⁶ Vittnesbörd om att neutraliteten och internationell rätt är de primära målen bär också de uttalanden, vilka fälldes då Ålandsfrågan var högaktuell och anslutning till Sverige stod högt på agendan:

Den vinsten får vi alltid att Åland blir fästningsfritt och neutraliserat. Skulle det inte bli svenskt har vi i alla fall försvarat rätten i en orättfärdig värld! Rättståndpunkten är vår obevekliga utgångspunkt.⁵⁷

I anslutning härtill bör nämnas att Palmstiernas ekonomiska strategi är nära förbunden med neutraliteten och tron på freden och klassgemenskapen. Neutraliteten gagnar den fred, som sägs ligga i de breda massornas och småstaternas intresse, samtidigt som den är ett medel för att realisera Palmstiernas ekonomiska målsättning att bygga upp välfärden och skapa sysselsättning på det inhemska planet. Detta åstadkoms genom att Sverige kan undgå att binda upp sin export, bli beroende av kontinental handelspolitik och inlemmas i det Tyska överväldet i Östersjöområdet.⁵⁸ Palmstierna elaborerar på ett tidigt stadium en plan för att söka sin nationella utkomst i öst och därigenom bygga välfärd:

Mitt program är att genast lägga beslag på befintliga ryska konanter innan dessa gå i andras fickor, t.ex. engelsmännens, men sedan får man nog vänta ett tiotal år innan fullt normal handel kan komma igång.⁵⁹

Detta politiska manifest står Palmstierna fast vid under hela sin regeringstid och han gör under 1918 klart att det ligger i Sveriges intresse att utöka sin inflytandesfär österut för att uppnå handelsfördelar med Ryssland. I mars dras paralleller mellan Ålandsfrågan och Erik XIV:s ”humanitära” intervention i Estland 1561 då Palmstierna menar att Åland är ett brohuvud mot Öst och det Estland, som måste hållas öppet för inlandshandeln med Moskva.⁶⁰

Neutralitetspolitiken är dock inte Palmstiernas enda profilfråga. Som tidigare nämnts närde statsrådet en dröm om ett demokratiskt statsskick och gjorde från 1914 den allmänna och lika rösträtten till en av sina hjärtefrågor tillsammans med parlamentets och partiväsandets reformering. Bakgrunden till demokratiarbetet stod att finna i Palmstierna okuvliga tro på folket, vilken han förvärvat genom sitt ideella arbete. Som

⁵⁵ Palmstierna, Erik, 1953, 1917.11.11.

⁵⁶ Palmstierna, Erik, 1953, 1919.02.05.

⁵⁷ Palmstierna, Erik, 1953, 1919.07.23.

⁵⁸ Palmstierna, Erik, 1952, 1914.11.1.

⁵⁹ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 66-67.

⁶⁰ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.03.17.

sjöförsvarsministersminister och kammardeputerad vände han sig emfatiskt mot den sönderingspolitik av "fanatism, hot och okunnighet"⁶¹ som hittills präglat Sverige under högerstyre. Tillvitelserna mot högerpartierna i regeringen är flertaliga då han menar att dessa under århundraden byggt upp ett "klassvälde"⁶² i strid med folkets verkliga intressen och skapat split mellan stora grupper i samhället för att konsolidera sin egen makt.⁶³ Palmstierna ger vid upprepade tillfällen uttryck för beundran av den västra grannen Norge, som beskrivs som "ett Eldorado av demokratiskt styre medan Sverige ännu äro ett reaktionens fäste".⁶⁴

I syfte att skapa uppslutning deklarerar Palmstierna att han ämnar engagera Sverige i profilfrågor såsom Åland för att dämpa den inrikespolitiska splittringen och ända den politik av personangrepp och förföljelser som han menar drabbat hans egen person och för varje dag "inskränkt bekantskapskretsen".⁶⁵ Palmstierna medgav att en fråga som Åland, vilken är av vital betydelse för nationen och den internationella rättens trovärdighet, framför andra hade potential att bli ett sammanfogande kitt i den sargade svenska nationalstaten.⁶⁶

4.5. Taktisk världsbild

Med denna understa föreställningsnivå förstås mer lättroliga, specifika idéer och preferenser.

Palmstierna var tidigt medveten om att Sverige navigerade i fientliga vatten och varnade för neutralitetsbrott som kunde framprovocera lockelser att engagera landet i kriget. Statsrådets tilltro till folket är lika stor som missaktningen mot auktoritära regimer, vilka utmålas som urtyperna för mänsklig svekfullhet och krigshets på ett fundamentalt plan. Främst bland dessa står tsarens Ryssland och kejsarens Tyskland, vilka båda under 1914-15 anses utgöra Sveriges största rivaler om inflytandet i Östersjöområdet. Särskilt vänder sig Palmstierna mot de stegrade tyska maktanspråken kring Ålandsarkipelagen, vilka han anser vara lika fördärliga som de ryska, sedan de ger Berlin ett orättmätigt inflytande över inrikespolitiken.⁶⁷

Tyskland och Ryssland ges hela skulden för krigets utbrott i "Europas därhus"⁶⁸ och medan Tyskland klandras för folkuppvigling i Sydsverige hyllas Turkiets krigsförklaring mot Ryssland som ett led i kampen mot den reaktion som "förenade agerar till Sveriges och Europas fördärv".⁶⁹ Viljan att undgå det tyska greppet är djupgående och landet beskylls städse för en brutal krigsföring, repression samt anstiftan av den rysskräck som han menar härskar i Sverige:

⁶¹ Palmstierna, Erik, 1952, 1915.05.21.

⁶² Palmstierna, Erik, 1953, 1918.11.08.

⁶³ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.11.13.

⁶⁴ Palmstierna, Erik, 1954, 1917.08.07.

⁶⁵ Palmstierna, Erik, 1952, 1916.01.22.

⁶⁶ Palmstierna, Erik, 1954, 1918.02.21.

⁶⁷ Palmstierna, Erik, 1952, 1914.04.18, 1914.04.24, 1914.12.11.

⁶⁸ Palmstierna, Erik, 1952, 1914.07.30.

⁶⁹ Palmstierna, Erik, 1952, 1915.11.12.

Hur djupt har den av tyskarna hos oss odlade rysskräcken satt märken i svenska sinnen! Icke ens under denna tid gör man annat än uppletar allt, som kan nedsätta och förklina vad ryssarna.⁷⁰

Den fientliga hållningen gentemot Ryssland avklingar något efter den revolution, som beskrivs som ett ”befrielseverk”⁷¹ – en händelse efter vilken Ryssland kommer att inta en tämligen undanskymd roll i Palmstiernas föreställningsvärld under ett år. Under fortsättningen av 1917 och 1918 inriktas Palmstiernas uppmärksamhet huvudsakligen på Tyskland och försöken att vindicera den svenska positionen gentemot detta allt påstridigare land. Han är dock främmande för den militära aktion, som han menar att den allt starkare kvinnorörelsen i Sverige förfäktar:

Ålandsfrågan odlas sentimentalt i Sverige. Kvinnorna är i rörelse. Deras känslotänkande för Finland blandas in i den politiska situationen. Emellertid nödgas vi ta med största kallblodighet på Östersjöfrågan. Ett engagemang av oss på andra sidan, medan allt är rörligt och fullt av obekanta faktorer kan medföra de mest vanskliga och oväntade följder. Blockad från väster och fientligheter från ett reorganiserat Ryssland på en gång måhända?⁷²

Fokus ligger för Palmstierna på en lösning av frågan med diplomatiska medel givet den prekära belägenhet Sverige befinner sig i mellan Europas stormakter. För att underlätta förvärvet av Åland menar Palmstierna att det är av vital betydelse att understödja Finlands frigörelse gentemot Ryssland. Något militärt stöd i inbördeskriget skulle dock inte komma på fråga sedan detta vore att betrakta som ”en oansvarig militärpromenad” och ”kondottiärpolitik”.⁷³

För det fredliga syftet inrättades en Ålandskommission och en Ålandsdeputation för behandling av frågan (se kapitel 5). När oroligheter blossade upp på Åland under 1918 var Palmstierna ivrig att omedelbart försända svenska trupper för att värna de svenska intressena och den svenska befolkning, som ansågs lida under ”pina och plåga”.⁷⁴ Planen för denna expeditjonskår gick dock i baklås då Tyskland bestred densamma och beslöt att besätta öarna för att bistå Finland – en uppgörelse som ytterligare spädde på Palmstiernas förakt för Berlin: ”Vilken cynisk fräckhet! När vi själva handla, hotar man oss. Ur deras hand skall Åland tagas, själva får vi intet göra”.⁷⁵

Ställd inför ultimatum om reträtt nedtecknade Palmstierna:

Det skulle bli vår eviga skam. Låt oss lugnt fortsätta vår aktion och visa att vi lyckas. Först om övermäktigt våld verkligen hotar, böra vi retirera. Därigenom avslöjas Tysklands sinnelag inför hela den svenska nationen. Smyga vi oss undan i lönnedom efter vår proklamation till Ålands befolkning [...] är vår position för all

⁷⁰ Palmstierna, Erik, 1953, 1917.03.25.

⁷¹ Palmstierna, Erik, 1953, 1917.03.16.

⁷² Palmstierna, Erik, 1953, 1917.12.09.

⁷³ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.01.06, 1918.01.13.

⁷⁴ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.02.15.

⁷⁵ Palmstierna, Erik, 1953, 1918. 02.21.

framtid undergrävd, och svenska folket kan med rätt säga, att vi ej bevakat dess intressen och dess heder.⁷⁶

Mot slutet av 1918 svänger Palmstierna något i den tyska frågan och öppnar för svensk aktion i Östersjön sedan Tysklands nederlag är nära förestående. Det ideala vore enligt honom att:

småstaterna utgå från tidens omvälvningar med vinst samtidigt som Sverige blir tryggat från Ryssland för överskådlig tid och ser Ålandsfrågan löst med ett Ryssland öppet för handel.⁷⁷

Medan rädslan för Tyskland under 1918 avtar med den överhängande krigsförlusten kastar Ryssland en allt tyngre slagskugga över Palmstiernas tankevärld. Från oktober blir bolsjevismen ett återkommande tema sedan det visat sig att dessa försökt lönmörda Branting och börjat konsolidera sin position i Moskva. Han menar att bolsjevismen blivit en fara för hela Europa med sin växande makt och att Tyskland nu krokarn inför sin egen skapelse. Samtidigt har den bolsjevikiska propagandan från sin bas i Stockholm åter börjat skapa söndring bland folket med sin demagogi.⁷⁸ Denna utveckling fick till följd att Palmstierna ivrigt drev på frågan om brytandet av diplomatiska förbindelser med Ryssland. Den 16:e November 1918 skrevs:

Äntligen beslut att avbryta förbindelserna med Ryssland! Det borde ha skett för en månad sedan! Nu kunna vi börja dra till med hårdhandskarna och föra ut sällskapet härifrån.⁷⁹

Bidragande till de frostiga förbindelserna med Moskva var de faktum att ryssarna officiellt proklamerat sina ambitioner för Östersjön och uppvisat aggressiva ställningstaganden gentemot Åland och baltländerna. Att Ryssland avförts från den svenska vänkretsen och förskjutits från diplomatins inre cirkel innebar dock inte att landets ställning inte beaktades i Palmstiernas ögon därefter. Oron för bolsjevismens framryckning är påtaglig i mars 1919:

Ungern omsvärmas. Bolsjevismen sprids från denna härd allt djupare in i Europa. Hur länge skall Österrike förbli intakt?⁸⁰

Målet för Palmstiernas strävan i Ålandsfrågan utvecklades med hänsyn till vad som ovan nämnts till ett krav på folkomröstning angående arkipelagens statstillhörighet (ett krav som sträckte sig utöver kravet på neutralisering av Östersjön – se föregående kapitel). Då detta krav genomdrivits med fullständig uppslutning engagerade sig statsrådet helhjärtat för deras anslutning till Åland – en anslutning som Palmstierna föredrog om ålänningarna själva ombesörjde genom att bryta sig fria, sedan ett vänskapligt Finland var föredragligt som bålverk mot öst. Palmstiernas ursprungliga strävan att lösa frågan i godo med Helsingfors kommer dock successivt att förändras mellan 1919-1921. Finnarnas ovilja att hörsamma folkviljan på Åland genom att häkta de Ålandsdeputerade som framfört valresultatet till finska regeringen⁸¹ och landets

⁷⁶ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.02.21.

⁷⁷ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.09.06.

⁷⁸ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.10.27, 1918.09.26.

⁷⁹ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.1.16.

⁸⁰ Palmstierna, Erik, 1953, 1919.03.24.

⁸¹ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 84.

tyskkollaboration föranledde Palmstierna att ändra inställning till den östra grannen som han menade blivit en stormakternas soldenär och ett land som ”ager tafatt i det internationella umgänget” och ”arrogant överskattar sina möjligheter och sin betydelse.”⁸²

Mannerheim kommer på liknande motto att framstå i allt sämre dager hos Palmstierna sedan han gjort kompromisslösa uttalanden om Finlands ovilja att avträda Åland. Den finske riksföreståndaren sägs sakna respekt för rätten och ”i hans värld fortgår förtrycket. Hans uppenbarelse lämnar en känsla av otrevnad likt tsaren”.⁸³ Finland ges bl.a. skulden för att ha ordnat den tyske krigsförbrytaren Ludendorffs vistelse undan rättvisan i Sverige (vilket inte betraktats med blida ögon i London). Vidare såg han nu Åland som ett slagfält för en rasstrid mellan finnar och svenskar, där de förra successivt börjat ”tränga undan den svenska stammen västerut”.⁸⁴

Således lägger Palmstierna om sin politiska kurs och börjar ett förstulet arbete för att underminera Mannerheims ställning i Finland och Finlands ställning i det internationella systemet – en plan som skulle tvinga Helsingfors att gravitera västerut och medge eftergifter.⁸⁵

Hade jag den meningen, att vi kunde leda de för ögonblicket styrande i Finland till ett nära samarbete med oss, så skulle jag inte driva denna politik. Men jag är övertygad om att vi aldrig komma i harmoni med ett nationellt sinnat Finland och att vårt bevarande av svenskheten i Finland bäst sker på Ålandsöarna.⁸⁶

Efterkrigsåren ägnade Palmstierna åt att odla goda kontakter med ententemakterna och ansågs sig på ett tidigt stadium ha förvissat sig om Frankrikes och Clemenceaus stöd. Även om han var en trogen anhängare av anglosaxisk kultur och omgav hade ett brett kontaktnät i Storbritannien, var han inte övertygad om att landet skulle ge Sverige sitt stöd. Under sin tid i Edéns regering samspråkade han ofta med britter som Curzon och Barclay och var medveten om att den engelska regeringen såg med misstro på Sverige.⁸⁷ Denna medvetenhet kom senare att förstärkas då han fann att Mannerheim skördade stora framgångar genom sin lobbying i London medan de svenska sändebuden gick ”ökenvandring”.⁸⁸ Dessa sentiment underbyggdes vidare av känslan att Tyskland åter börjat göra sig gällande i Östersjön och att Ryssland åter börjat göra anspråk på sin gamla landsända:

Läget på Åland är mycket sämre än 1918. Då kunde ett lösryckande från Finland ha lyckats; inga finska trupper voro på ön, Finland var lamslaget, ententen preokuperad och Tyskland hade annat att tänka på. Nu är lösbrytning nästan omöjlig, emedan Östersjön är full av ententefartyg och finska trupper ligga i Mariehamn.⁸⁹

Vad gäller inrikespolitiska imperativ, vilka kan tänkas ha påverkat Palmstierna i Ålandsfrågan bör sägas att han som sjöförsvarsminister följde sin ideologiska

⁸² Palmstierna, Erik, 1953, 1919.03.14.

⁸³ Palmstierna, Erik, 1953, 1919.02.13.

⁸⁴ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 84.

⁸⁵ Palmstierna, Erik, 1953, 1919.02.05.

⁸⁶ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 82.

⁸⁷ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.04.15.

⁸⁸ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.04.15.

⁸⁹ Palmstierna, Erik, 1953, 1919.07.23.

övertygelse och i Åland fann en fråga att söka ena nationen kring. Då han konstaterat att denna strävan misslyckats och att partisöndringen i författningsfrågan 1919-20 var värre än någonsin, avsvor han sig all inblandning i inrikespolitiken då han tillträdde som utrikesminister 1920.⁹⁰ När han 1920 ger sin syn på den europeiska kontinentens framtid efter Versaillesfreden, framskymtar lite av den betydelse Palmstierna tillmäter neutraliteten och värdet av att inte törna relationen till stormakterna:

Det är otäcka tecken på himlen, och de kunna båda våldsammare oväder än förut. Världskriget nummer två kastar sin skugga framför sig.⁹¹

Mot bakgrund av dessa uttalanden ter sig beslutet att hänskjuta Ålandsfrågan till Fredskonferensen (och därifrån till NF) naturlig då möjligheterna för alternativ aktion förverkats. Kring möjligheterna till ett avgörande i Sveriges favör tycks Palmstierna har intagit en positiv hållning, även om Storbritannien utgjorde ett osäkerhetsmoment. Detta tros dock vara ett lättövertvinnligt hinder sedan humanitära skäl tros appellera till London, varför strategiska skäl skjuts i bakgrunden.⁹² Vidare nyttjade han sina goda förbindelser med London och framställde under 1920 ett ultimatum:

Jag begav mig sent på söndag kväll till Barclay för att göra slag i saken och hotade honom med den nuvarande regeringens avgång samt att den svenska opinionen vänder sig definitivt mot England, ifall ingenting göres.⁹³

Dagen efter att detta framställs beslöt den brittiska regeringen att anmoda avgörande genom Nationernas Förbund – något som av Palmstierna hälsades med orden: ”Vi kan vara belåtna. Vi har vunnit!”⁹⁴

4.6. Konklusion

Ovanstående kapitel har belyst Palmstierna världsbilds med inriktning på Ålandsfrågan och illustrerat hur neutraliteten agerat ledstjärna i hans överväganden. Som socialdemokrat i en brytningstid för demokratin var han en ivrig förespråkare av ekonomisk välfärd och internationellt samarbete mellan stater. Dessa fundamentala övertygelser präglar Palmstierna i kampen för reformer och omvälvningar i det Europa som genomsyras av mellanstatlig kamp. På ett strategiskt plan var neutralitetsdoktrinen den ledstjärna som präglade hans arbete då han som kabinettledamot fann sitt kall i att medla mellan starka viljor och säkra Sveriges neutralitet i en orolig framtid. På en taktisk nivå var Åland central för skyddet av Stockholm och således var det av vital betydelse att kunna manövrera mellan stormakterna för att få till stånd en neutralisering av ögruppen. Förklaringen till strävan efter inkorporering i Sverige kan sägas vara den djupt ingrodda tron på internationell rätt och folkens självbestämmande liksom att en ö under svensk suveränitet vore ett effektivare militärt skydd än neutralisering. Slutligen fanns möjligheten att skapa konsensus och stärka den både personlig och socialdemokratisk prestige (han framhöll ofta att socialismen behövdes konsolideras innan den var ensamt regeringsduglig).

⁹⁰ Palmstierna, Erik, 1953, 1919.03.25; Palmstierna, Erik, 2004, sid. 56.

⁹¹ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 106.

⁹² Palmstierna, Erik, 1953, 1919.03.26.

⁹³ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 87.

⁹⁴ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 89.

5. Beslutsfattandeprocessen

5.1. Governmental Politics

Graham Allison har i sin bok *The Essence of Decision* utarbetat teorin *Governmental Politics*, vilken stipulerar att en ledares preferens inte är tillräcklig för att ge en adekvat förklaring av ett beslutsfattande. Grundpostulatet om delad makt har utkristalliserats till en teori om ett förhandlingsspel med kompromisser och konflikter mellan ämbetsmän. Den hierarki som utgör regeringen spelar om inflytande genom etablerade aktionskanaler i kraft av sin roll i kabinettet. Formell befogenhet och personligt inflytande determinerar regeringens och ministrars inflytande över utrikespolitiken. Allison listar amerikanska presidenten, säkerhetsrådgivarna och utrikesministern som särskilt inflytelserika.⁹⁵ Vi har valt nedan listade personligheter inkluderande Gustav V, vilken, även i avsaknad av regeringspost, fungerade som utrikesrepresentant för Sverige, utsåg regeringen och åtnjöt en stor historisk legitimitet genom sitt ämbete:

Bernadotte, Gustav V (Konung 1907-50)

Branting, Hjalmar (Finansminister / Statsminister 1917-20)

Edén, Nils (Statsminister 1917-20)

Hellner, Johannes (Utrikesminister 1917-20)

Nilsson, Erik (Lantförsvarsminister 1917-20)

Palmstierna, Erik (Sjöförsvarsminister / Utrikesminister 1917-20)

Petersson, Alfred (Jordbruksminister 1917-20)

Rydén, Värner (Ecklesiastikminister 1917-20)

Ålandsdeputationen 1917-20

5.2. Palmstierna och det svenska regeringskabinettet

Ålandsfrågan gjordes under kriget till Palmstiernas personliga fögderi, sedan han besatt en formell befogenhet som näppeligen motsvarade det inflytande han kom att utöva över regeringen under sin tid som statsråd.⁹⁶

Redan 1914 framhålles betydelsen av öarna för trovärdigheten i svensk neutralitetspolitik (4.4.) då Mälarens mynning och Sveriges omedelbara omnejd bör hållas fritt från främmande makter. Vid denna tidpunkt inträder Branting i debatten och för en ståndpunkt som illa harmonierar med den förut nämnda, varför Palmstierna kritiserar Brantings oförsynta övergrepp mot neutraliteten, vilka bestått i ett förespråkande av svensk orientering mot ententemakterna och annektion av en arkipelag av "vital betydelse".⁹⁷

Under 1917 skapades en regeringskamarilla i Ålandsfrågan med de tre sammansvurna Erik Palmstierna, Nils Edén och Johannes Hellner. Dessa enades kring att samförstånd borde nås med Finland och att en uppgörelse borde sökas i godo. Skiljaktiga var dock Alfred "Påboda" Petersson och Värner Rydén, vilka menade att ögruppen i svensk besittning blir en evig oroskälla och stötsten för Sverige samt en

⁹⁵ Allison, Graham, 1999, sid. 255-325.

⁹⁶ http://www.ne.se/search/article.jsp?i_art_id=279094; Palmstierna, Erik, 1954, sid. 152.

⁹⁷ Palmstierna, Erik, 1952, 1916.05.20; Se även Palmstierna, Erik, 1953, 1917.10.05.

evig källa för försvarsäskanden.⁹⁸ Ytterligare en dissident var den s.k. Ålandsdeputation som etablerades 1918 och som ”vilja att vi skola ockupera Åland”.⁹⁹ Dessa senast nämnda personligheter och institutioner hade dock föga att säga till om i denna fråga, som Palmstierna dominerade med sin inriktning på vänskapliga förbindelser med Finland – en handlingslinje som inledningsvis rådde stor framgång i förhandlingarna med en tillmötesgående Alexis Gripenberg.¹⁰⁰ Beträffande kungen Gustav V så hade denna ett livligt intresse i Ålandsfrågan och öarnas anslutning till Sverige, då han höll sig underrättad via nära och regelbundna kontakter med Palmstierna. Bidragande till kungens engagemang var den åländska lokalbefolkningens riktade vädjan till monarken, då en petition om anslutning inlämnades:

Detta löfte har jag hållit och jag vet även att de regeringar, vilka sedan dess varit mina rådgivare, oavsett den olika uppfattning i politiskt hänseende, som eljest kunna skilja dem, i denna fråga under fullt samförstånd med riksdagens representanter endräktigt gjort vad i deras förmåga stått för att på rättens grund bereda väg för en lösning genom Ålandsfrågan genom föranstaltande av en folkomröstning med utslagsgivande kraft.¹⁰¹

En grundstöt mot Palmstierna fördragsamhet mot Finland frammanades successivt under 1918, sedan han konstaterat att Finland ”gör allt för att hindra ett svenskt fotfäste” och bereder kontinenten väg till Åland genom att inbjuda till tysk ockupation.¹⁰² Den indignation som följt på vad Palmstierna upplevt som finska arrogans föranledde honom att sända tidigare återgivna expeditionskår till Åland i syfte att dämpa oron och tillmötesgå ”folkets och den internationella rätten”.¹⁰³ För denna mission och det slutliga målet för Ålandskampanjen erhöll Palmstierna tungt stöd från Hellner och Edén, som stod honom bi i kravet på de ryska fästningarnas demolering och neutraliseringen. Därtill vann Palmstierna bifall från Branting, som kommit att bli hans närmaste allierade och vän efter bådats inträde i regeringen. Palmstierna konverserade dagligen med Branting hädanefter under deras gemensamma promenader på Drottninggatan och i sina dagböcker skriver han att de ”stått trofast sida vid sida hela tiden”.¹⁰⁴

Den påföljande tyska ockupationen av Åland mötte starka protester av Palmstierna som ville tillvälla sig ögruppen på rättens grund och inte ur Tysklands hand. I samband med denna händelse bemyndigades kungen att lägga in en gensaga hos kejsar Wilhelm i Tyskland. Gustav V återkom dock med den tyska drottningen Victoria efter att ha varit föga avvisande och antichambrerat om tyskt stöd för en svensk intervention och annekktion. Dessa trevares misslyckanden liksom det massiva inhemska motståndet föranledde härefter kungen att sluta upp på Palmstiernas linje och dela dennes uppfattning samt bli hans personlige vän. Under 1920 reste kungen på Palmstiernas

⁹⁸ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.01.20.

⁹⁹ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.02.03.

¹⁰⁰ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.02.17.

¹⁰¹ Hadenius, Stig, *Gustav V*, 2005, Historiska Media: Lund, sid. 181.

¹⁰² Palmstierna, Erik, 1953, 1918.02.20, 1918.02.21.

¹⁰³ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.02.21.

¹⁰⁴ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 95.

befallning till London och arbetade enträget för dennes sak.¹⁰⁵ I mars ger Palmstierna sin syn på kungen efter att beslut om hemkallande av trupper tagits:

Kungen är nedslagen, gruvligt nere. Man frågar sig om han fått tillsägelse av Kaisern. Detta är Hellners tro. Han har hos Sandgren kunnat avläsa att något dylikt förekommit. Nu är kungen i ett ryck med på att dra bort trupperna från Åland. Han har blivit skrämmd.¹⁰⁶

Palmstierna menade, så som tidigare nämnts, att Sverige ”aldrig gå ut på någon erövringsstråt” – en uppfattning som inte delades av vedersakaren Värner Rydén, vilken menade att man borde lita på tysk lojalitet och erövra öarna med tyskt bistånd och Erik Nilsson som hävdade intervention.¹⁰⁷ Palmstiernas övertygelse svängde snart definitivt från att primärt förfäkta neutraliseringen till att hävda folkens självbestämmande och Ålands inkorporering i Sverige. Detta sedan Johannes Eriksson och hans delegation från Åland enträget uppvaktat Palmstierna med sina önskningar. För detta ändamål är det statsminister Edén och Palmstierna som enas kring behovet att pressa fram en beslutande folkomröstning om statstillhörigheten på Åland. Dörren hålls dock öppen för internationell skiljedom, sedan man tror att brittiskt motstånd lätteligen kan övervinnas – inte minst sedan Finland inte inträtt i NF.¹⁰⁸

Under den sista intensiva fasen kom kungen att användas som lobbyist medan Palmstierna och Branting utgjorde ett slutet par, som själrådigt agerade i Ålandsfrågan. Dessa avfärdade kategoriskt olika kompromissförslag och förespråkade fullständig anslutning - en anslutning där Finlands inställning och relationerna till grannen spelade en allt mindre roll. I världskrigets efterbörd formades successivt behovet av ett hänskjutande till internationell skiljedom sedan det vänskapliga förhållandet till Finland upplevt allvarliga slitningar.

Försöken att få till stånd ett åländskt uppror och begäran om anslutning till Sverige, som länge varit Palmstiernas hopp, stupade 1920 sedan Ålands representanter i förbindelserna med Sverige häktats för landsförräderi i Finland. Sedan Finland därtill avfärdat Palmstiernas krav om lagstiftat skydd för svenskheten på Åland framstod hänskjutande till fredskonferensen eller det gryende NF som de enda realistiska hållbara alternativen.¹⁰⁹

5.3. Konklusion

Att Palmstierna var inflytelserik är redan fastlagt. Genom sin fördragsamma, förbindliga och kompromissbenägna natur lyckades han vinna många av sina medarbetares tillit och övertyga dessa om riktigheten i kontinuitet i neutraliteten och folkens rätt. Tveksamma personligheter som Branting och Gustav V vanns säkert över efter skickligt manövrerande och tvingades till Palmstiernas läger under press. Mindre prominenta statsråd utgjorde tidvis svag opposition men förmådde inte rubba axeln Palmstierna-Edén-Branting.

¹⁰⁵ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 68; Hadenius, Stig, 2005, sid. 178-182; Palmstierna, Erik, 1953, 1918.02.26.

¹⁰⁶ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.03.03.

¹⁰⁷ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.04.21, 1918.05.21.

¹⁰⁸ Palmstierna, Erik, 1953, 1918.10.25.

¹⁰⁹ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 82, 84-85; Palmstierna, Erik, 1953, 1919.02.13.

6. Slutsatser

Regeringen Hammarskjöld hade drivit en aktiv tyskvänlig politik och skapat en djup misstro mot Sverige i brittiska parlamentet. Regeringen Edéns enträgna strävan retablera goda förbindelser med London gav dock utslag och som statsråd övervarade Palmstierna vid flertalet tillfällen både den brittiska ambassaden, de brittiska politikervännernas bostäder och sitt eget införskaffade gods utanför London. För en intervention på Åland var relationerna västerut alltför sköra, men på det diplomatiska planet var Palmstierna full av tillförsikt och övertygad om landets stöd. Således förefaller beslutet om internationell skiljedom vara det bästa och naturligaste alternativet. Till denna säkerhet bidrog Finlands icke-medlemskap i NF och ålänningarnas uttalade vilja att tillhöra Sverige.

Härifrån kan relateras till den roll fredskonferensen i Paris och NF spelade i det internationella systemet. NF institutionaliserade den rättssynpunkt som Palmstierna höll framför alla andra principer. Hans egen tro på folkens självbestämmande trodde han delades av de internationella makter som drivit frågan under Wilsons ledarskap under första världskriget och det NF som skulle förkroppsliga principen och trygga freden. Med ett överväldigande stöd från ålänningarna var utifrån dessa förutsättningar självsäkerheten törhända befogad. Därtill stod finnarnas agerande med godtyckliga arrester och inskränkningar i individuella fri- och rättigheter i bjärt kontrast med alla de ideal som Palmstierna trodde att det internationella samfundet representerade.

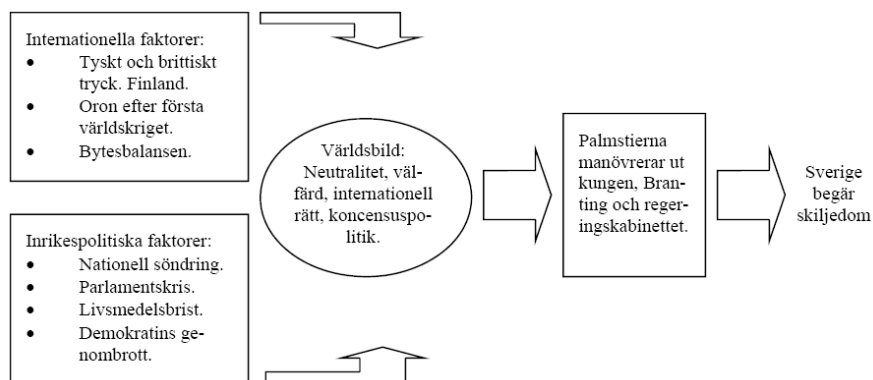
Palmstierna var tidigt involverad i flottan men var samtidigt, enligt sig själv, en missanpassad kadett. Han såg det som sitt kall att bli politiker, vilket inte uppskattades av en gammal ansedd adelssläkt med starka bindningar till det konservativa partiet. Palmstierna stöttes ut och drevs under hela sin karriär av en strävan att skapa demokrati och jämlikhet mellan individerna. Kriget som princip gick stick i stäv med denna övertygelse som hyllade diplomatin och det internationella samarbetet. För egen del sökte Palmstierna såväl nationell som internationell prestige och erkännande av ett slag som han aldrig fått av sin familj. Få händelser torde förmå ge sådan upprättelse för Palmstierna som individ som ett införlivande av Åland utefter fredens linjer och principer.

Uppslutningen var slutligen en av Palmstiernas verkliga hjärtefrågor. Under sin tid som parlamentsledamot under Hammarskjöld men även som statsråd under Edén upplevde Palmstierna en av svensk historias mest turbulenta perioder med fraktionssöndring och nationell splittring. Han såg Ålandsfrågan som en möjlighet att ena ett splittrat Sverige och betonade flertalet gånger den potential som fanns häri. En nationell stridsfråga var dock alltsedan 1914 värnplikten och den militära rustningen. Således hade militär intervention varit ett aktivt ställningstagande i debatten och ännu en stötesten till skillnad från den väg som nu valdes.

Den övergripande och allt genomsyrande fråga som dock fällde avgörandet för Palmstierna var den starka tron på neutralitetsdoktrinen. Det var av allt att döma inte så mycket samtida reella omständigheter som föranledde beslutet utan farhågor inför framtiden. Risken för ett nytt världskrig med upptornade Ryssland och Tyskland påkallade svensk återhållsamhet och försiktighet. Sveriges säkerhet sattes främst och neutraliteten var härvidlag en omistlig resurs med lång historisk kontinuitet, som han kärnfullt påpekade:

När jag ser tillbaka på dessa arbetsamma dagar, kan jag inte anse dem förlorade för Sverige. Vi drevo en stram politik i Genève och endast därigenom vanns, att vi ej förlorade allt. Sålunda var det vårt energiska framförhållande av neutraliteten, enskilt och offentligt och med skärpa, som framtvang att rådet accepterade vår neutralitetslinje.¹¹⁰

Att Palmstiernas ståndpunkt blev nationell policy kan härledas till dennes personliga auktoritet, inflytande och kompromissbenägenhet. En blandning av lyckliga omständigheter och politisk skicklighet formade successivt en koncensusanda.

¹¹⁰ Palmstierna, Erik, 1954, sid. 192.

7. Referensförteckning

7.1. Primärkällor

Palmstierna, Erik, *Dagjämning 1920-1921*, 1954, Tiden: Stockholm
Palmstierna, Erik, *Ett brytningsskede*, 1951, Tiden: Stockholm
Palmstierna, Erik, *Orostid 1914-1916*, 1952, Tiden: Stockholm
Palmstierna, Erik, *Orostid 1917-1919*, 1953, Tiden: Stockholm
Palmstierna, Erik, *Åtskilliga egenheter*, 1950, Tiden: Stockholm

För perioderna 1917.12.01-1917.12.31; 1918.02.01-1918.02.28; 1920.01.01-1920.01.31 har följande tidningar använts:

Aftonbladet
Socialdemokraten
Stockholmsstidningen

7.2. Litteratur

Allison, Graham, *Essence of decision: Explaining the Cuban missile crisis*, 1999, Longman: New York
Barros, James, *The Aland Islands question*, 1968, Yale University Press: London
Bengtsson, Rikard, *Perspektiv på världspolitik*, 2001, Studentlitteratur: Lund
Bergström, Göran (red.), *Textens mening och makt*, 2000, Studentlitteratur: Lund
Esaiasson, Peter (red.), *Metodpraktikan*, 2003, Norstedts: Stockholm
Gustafsson, Karl-Erik, *Den svenska pressens historia band III*, 2001, Ekerlids förlag: Stockholm
Gustavsson, Jakob, *The politics of foreign policy change*, 1998, Studentlitteratur: Lund
Hadenius, Stig, *Gustav V*, 2005, Historiska Media: Lund
Hagan, Joe, *Domestic political explanations in the analysis of foreign policy*, 1995
Holsti, K., *Explanations of foreign policy*, 1995b
Eriksson, Johannes, *Ålandsfrågan 1917-1921*, 1961, Hörsta Förlag: Stockholm
Jungar, Sune, *Sovjetryssland och ålandsfrågan*, 1986, Åbo Akademi: Åbo
Larsson, Mats, *En svensk ekonomisk historia 1850-1985*, 1993, SNS: Stockholm
Leche, Hakon, *Krigshoten mot Sverige under första världskriget*, 1990, Militärhistorisk tidskrift: Stockholm
Norborg, Lars-Arne, *Sveriges historia under 1800 och 1900-talen*, 1993, Liber: Stockholm
Rosati, Jerel, *A cognitive approach to the study of foreign policy*, 1995
Rystad, Göran, *The Åland question and the balance of power in the Baltic during the first world war* i Rystad, Göran (red.), *The Baltic in power politics volume II*, 1995, Probus: Stockholm
Schön, Lennart, *En modern svensk ekonomisk historia*, 2000, SNS: Stockholm
Thulstrup, Åke, *Svensk politik 1905-1939*, 1968, Albert Bonniers Förlag: Stockholm
Wahlbäck, Krister, *Den svenska neutralitetens rötter*, 1984, UD: Stockholm
Zweigbergk, Otto, *Svensk politik 1905-1929*, 1929, Albert Bonniers Förlag: Stockholm

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=279094 – hämtat 2005-12-03